

THURZÓ

ZSIGMOND, JÁNOS, SZANISZLÓ ÉS FERENCZ

NÉGY EGYKORŰ PÜSPÖK

A BETHLENFALVI THURZÓ CSALÁDBÓL.

1497—1540.

WENZEL GUSZTÁV

R. TAGTÓL.

Olvastatott a M. T. Akadémia 1877. október 22-ki ülésén.

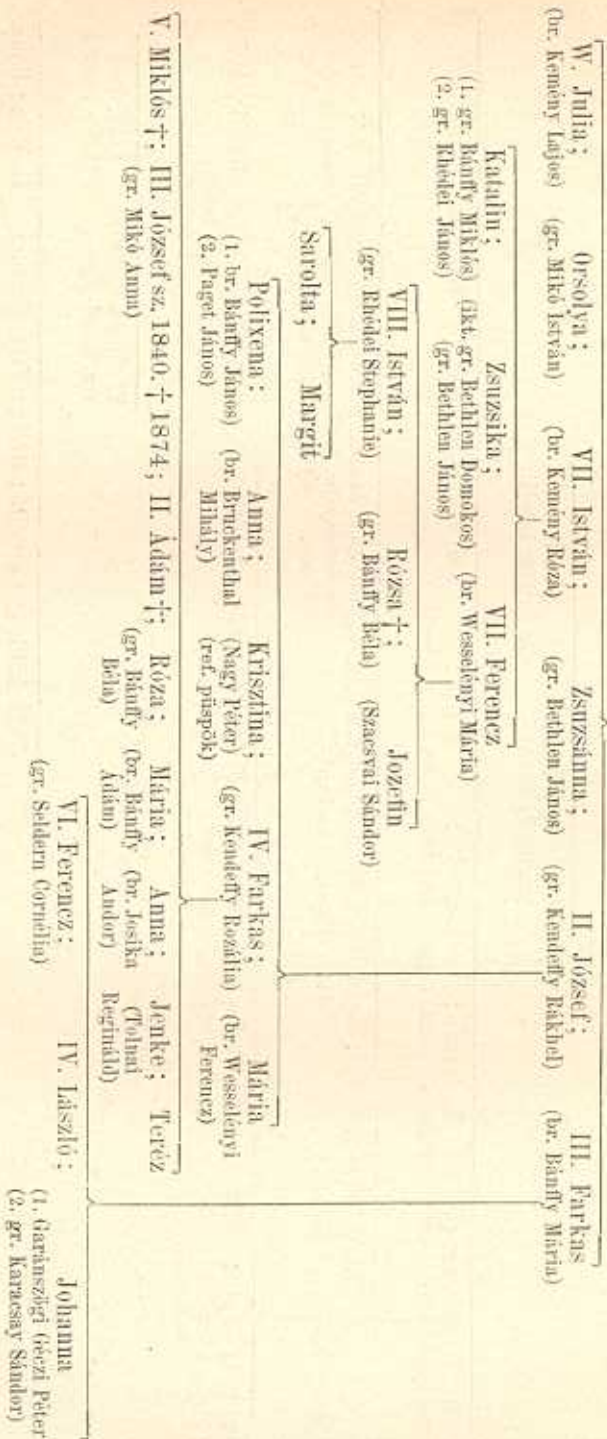
BUDAPEST, 1878.

A M. TUD. AKADÉMIA KÖNYVKIADÓ-HIVATALA.
(Az Akadémia épületében.)

Wesselényi család.

III. Tábla.

II. Wesselényi Farkas
(gr. Bethlen János)

Thurzó Zsigmond, János, Szaniszló és Ferencz

négy egykorú püspök

a Bethlenfalvi Thurzó családból.

1497—1540.

Jelen előadásomnak hárm as célpontja van; az egyik a köztörténeti, a második a biographiai, a harmadik a cultura-történeti célpont.

Első tekintetben kétségkívül ritka történelmi jelenség, hogy ugyanazon időben és csaknem egyszerre, azonegy családból, négy püspök legyen, kik mindnyájan méltán történeti notabilitásoknak nevezhetők. Itt azonban ezen nevezetesség még két körülmény által nyer nagyobb fontosságot. Először, mert azon kor, melyben a négy püspök élt, t. i. a nagy Korvinus Mátyás király halála után következett idő, nálunk valódi történeti notabilitásokban általán véve nem volt gazdag. De azonkívül épen ezen kornak nagy culturatörténeti fontosságát is még tekintetbe kell venni; és pedig annál inkább, mert a Thurzó család, szemben a legtöbb más magyar főúri családokkal, melyek csaknem egytől egyig csupán hadi tettek által lettek nevezetesek, azon kevés családoknak volt egyike, melyek culturai jelességnek köszönték nagyraemelkedésöket.

Második célpontomra nézve megjegyzem, hogy historiai irodalmunkban a biographiai irány mindeddig még csak igen gyöngén van kifejtve; a minek folytán az adatoknak azon egybeállítására, melyeket ma a négy előkelő püspök életleírásában nyujtok, a hazai történelem szempontjából talán némi sajátosságos érdekekkel fog birni.

Végre, minthogy az itt szóban lévő négy férfiú hazánk culturatörténetében vezetes helyet foglal el, harmadik

célpontom szintén figyelemre méltónak látszik lenni; s azért azoknak culturatörténeti jelentőségét részletesebben kifejteni is szándékozom.

Ezen hármias célpontomhoz képest tehát előadásomat három részre osztom oly módon, hogy a Bethlenfalvi Thurzó családról néhány általános megjegyzést bocsátván elő; először a négy Thurzó püspök köztörténeti, azután életöknek biographiai, s végre működésöknek culturatörténeti jelentőségéről fogok szólni.

* * *

A Bethlenfalvi Thurzó család Bethlenfaluból származott Szepesmegyében, az u. n. lándzsás nemesek (Nobiles Lanceati) egykori közönségének főhelyéből. Noha tehát a család eredetét a 108 ősi nemzetséggel nem lehet összekapcsolni, kik Árpád vezérlete alatt a honalapítás nagy munkáját vitték végbe, azt mégis régi magyar nemes családnak ismerjük fel; mert a lándzsások nemesi privilegiumukat még 1243. IV. Béla királytól nyerték.¹⁾

Az első, kik a Bethlenfalvi Thurzó családból hazánk történetében fontosabb szerepet vittek, Márton, Bertalannak fia, és György, Jánosnak fia voltak, kik kitünő érdemeiknél fogva Zsigmond királytól 1430. adományt nyertek.²⁾ Györgynek három fia volt. II. Márton, II. János és Theophil; kik közül Mártonnak fia Zsigmond volt, Jánosnak fiai János és

¹⁾ Fejér Cod. Dipl. IV. köt. 1. r. 279. l. — Tehát tévedésben volt Wagner Károly, midőn a Bethlenfalvi Thurzó családot azon Turzóktól származtatta, kik egykor Alsó-Ausztriában Rauenstein, Thirnstein, és néhány más várakban laktak (Analecta Scepusii IV. köt. Bécs, 1778. 46. s k. ll.); mert ezen Turzók, vagy helyesebben Tirsok, egy már régen kihalt ausztriai lovagcsalád voltak, melylyel a Bethlenfalvi Thurzó család semmi összefüggésben nem volt. — Szintoly alaptalan, sőt nevetséges Palacky Ferencnek állítása, midőn Thurzó Szaniszló olmützi püspökről azt mondja: »Stanislaw Thurzo, ein Slovak von Geburt« stb. »Geschichte von Böhmen« V. köt. 2. rész. Prága, 1867. 153. l. — A »Chronica Principum Poloniae« egykorú tudósítója helyesen azt mondja: »Familia Turzonum ex Gepediis sive montanis Scepusorum origines vetustae nobilitatis tulit.« (Stenzel: Scriptores Rerum Silesiacarum I. köt. 1. r. Borszló, 1835. 171. l.)

²⁾ Fejér Cod. Dipl. X. köt. 7. r. 249. l.

Szaniszló voltak, s Theophilnak fia János utáni unokája Ferencz volt. A négy Thurzó püspök tehát egymás közt részint édes testvér volt (János és Szaniszló), részint unokatestvér.¹⁾

Megjegyzem még:

1. hogy II. Márton, Zsigmondnak atyja, Mátyás király korában előkelő hadi parancsnok volt, kinek érdemeit a király több adománnyal jutalmazta meg,²⁾

2. hogy II. János azon híres bányász volt, ki II. Ulászló király korában bányavállalatai és részváltási ipara által nagy nevet szerzett magának, s ezen úton nemcsak maga lett dúsgazdag, hanem a családnak a Fuggerekkel való összeszorgozását is megalapította; s

3. hogy ezen II. Jánosnak az általam itt kiemelt két püspökön kívül még több gyermeke is volt, kik közt a leghíresebb Bethlenfalvi Thurzó Elek, I. Ferdinánd király korában országbíró és királyi helytartó.³⁾

Az általam jelzett történeti adatokat részletesen kifejteni, nem tartozik mai előadásom feladatához. Különbösen is eléggé ismeretesek azok. De azokat röviden egybefoglalni azért tartottam szükségesnek, hogy a négy püspök közti rokonságot tüntessem fel.

És most magára a dologra.

I.

Ha a négy Thurzó püspök történeti jelentőségét kellőleg méltatni akarjuk, Korvinus Mátyás nagy királyunk uralkodásának végéveire kell visszatekintenünk.

Hogy Magyarország akkor Európa hatalmasságai közt a legelőkelőbb helyeknek egyikét foglalta el, úgy látszik, nem szükséges bővebben elbeszélmem. Elég hangosan hirdeti Ma-

¹⁾ A családnak leszármazási tábláját l. Wagnernál, Analecta Scepusii IV. köt. a 61. lapnál. — Nagy Ivánnál, Magyarország családjai, XI. köt. Pest, 1865. 201. l.; — s Sommersberg-nél, Silesiacarum Rerum Scriptores, II. köt. Lipsze, 1730. 378. és 379. ll.

²⁾ Wagner, Analecta Scepusii IV. köt. 63. l.

³⁾ Wagner id. m. IV. köt. 65. l. — Klose Samu Benjamin, Darstellung der inneren Verhältnisse der Stadt Breslau. 1458—1526. Borszló, 1847. 378. l.

gyarországnak azon korú nagy nemzetközi tekintélyét nemcsak hazánk, hanem egész Európa története is. Azonban azon nagy művelődési jelentőségre, melylyel hazánk akkor bírt, különösen kell vonatkoznom.

S szabadjon névszerint két fontos történeti körülményre figyelmeztetnem.

1. A budai-olmützi 1479-ki békekötésnél fogva a magyar koronának Morvaországra, Sléziára és a két Luzsitzára való joga nemzetközi sanctiót nyert.¹⁾ Ennek következtében névszerint Morvaország és Sléziának összefüggése Magyarországgal a nagy királynak halála után is az akkori nemzetközi jog szerint kétségen kívül állt. S noha II. Ulászló, Mátyás közvetlen utódja korában, ki egyszersmind cseh király is volt, néhány évtized alatt a magyar koronának nemzetközi tekintélye sokat szenvedett; tekinteten kívül még sem szabad hagyunk, hogy az említett jog fentartására hazánk kormányfői nagy gondot fordítottak. Daczára annak tehát, hogy a cseh urak részéről ismételve és ismételve történt kísérlet, miszerint ezen országok a magyar koronától egyszerűen elvonattassanak²⁾; azért a jogi álláspont még sem döntetett meg,

¹⁾ Du Mont J., Corps Universel Diplomatique du Droit des Gens III. köt. 2. r. La Haye, 1726. 61. l.; — Gr. Teleki József, Hunyadiak kora XII. köt. 96. l.

²⁾ A békekötés feltételei szerint: „Patriae et provinciae Moraviae, Utriusque Silesiae, Lusaciae et sex Civitatum, integre et cum omnibus pertinentiis post mortem praefati Regis Mathiae remanebunt subiectae hereditibus et successoribus eius Regibus vel Regno Hungariae, et sub eius et illorum obedientia tanquam sub vera dominis suis; ipsique heredes vel successores sui Reges vel Regnum Hungariae plenum in eis utile et directum dominium habere debebit et debebunt tandem, donec dictae summae tam capitales, videlicet quadringentorum millium florenorum, quam redemptorum et aquisitionum bonorum integre persolventur, et super dictis articulis et conditionibus satisfactum fuerit cum effectu stb. — Ezen határozott megállapodás ellenében a csehországi rendek az említett országokat a váltságdíj összegnek lefizetése nélkül már 1490. s azután ismételve és ismételve próbálták magukhoz vonni (v. ö. Palacky Ferencz, Geschichte von Böhmen V. köt. 1. rész. Prága, 1865. 338. 349. 458. 461. ll., és V. köt. 2. r. Prága, 183. l.; s másrészt Istvánffy Regni Hungariae Historia. Köln, 1724. IV. könyv 33. l.).

s Mátyás uralkodásának emléke traditionalis úton Európa közvéleményében magát még sokáig tartotta fenn.¹⁾ Több viszony volt, melyekben ennek fontos gyakorlati következtése mutatkozott. Így névszerint idősebb Thurzó János, midőn Sléziában nevezetes birtokot szerzett, ez által magát és családját Magyarországra nézve expatriálnak nem tekintette; Olmütz és Boroszló városok pedig még mindig azon körhöz számítottak, melyre a magyar koronának tekintélye kihatót. S épen ezért, noha az olmützi és boroszlói püspöki székek a magyar egyház részei soha nem voltak: lehet mégis számos tényre hivatkoznunk, melyek azoknak a magyar egyház fődígnitáriusaihoz való akkor közelebbi viszonyát bizonyítják.²⁾

Messze vezetne, ha az akkori situációnak ezen tényállását részletesen akarnám kifejteni. S csak arra akarok vonatkozni, hogy valamint Thurzó Eleknek Sléziában és Morvaországban volt birtoka és kitünő állása teljes összhangzásban állt azzal, hogy ő magyar főúri rangjához képest itteni jogaiiban semmi hátrányt nem szenvedett, sőt az országbírói hiva-

¹⁾ Különösen fölemlítendő, hogy midőn II. Lajosnak cseh királyi koronáztatása alkalmával a csehországi rendeknek sikerült Ulászló királytól 1510. január 11-ke alatt egy nekik kedvező okmányt kicsikarni; Magyarország kormányfői, hivatkozva a király választási capitulációjának 4. pontjára, s az ezt fentartó 1492: 4., 1498: 23. és 24., s 1504: 20. törvénycikkekre, a magyar korona jogának biztosítását követelték. Ennek folytán, Ulászló király 1511. Boroszlóban személyesen megjelenvén, hogy a sléziai fejedelmek és rendek hódolatát fogadja, oly erős vitaközlések támadtak, hogy a hódolás elhalasztott (Klose S. B., Documentirte Geschichte von Breslau, III. köt. 2. r. Boroszló, 1783. 547. s. k. ll.; — Istvánffy Regni Hungariae Historia. Köln, 1724. 37. l.); mely alkalommal mindazonáltal Kazimir tesseni herceg és Slézia főkapitánya a magyar urak követelésének jogosságát beismerie. S ez volt oka, hogy Ulászló király 1512. Budán, május 3-kán (in festo Inventionis Sanctae Crucis) az 1479-ki békekötést, és a magyar koronának a szóban lévő országokra vonatkozó jogát újból ünnepélyes okmány által megerősítette. (Eredeti je a bécsi császári titkos levéltárban őriztetik). Az 1479-ki olmützi békekötésnek érvénye ezután többé már kétségbe nem vonott.

²⁾ Több erre vonatkozó adatok találhatók még Verancsics Antal munkáiban, p. o. X. köt. 234. l.; XII. köt. 288. l. stb.

talt a magyar törvények értelmében gyakorolta, és Magyarországon királyi helytartó is lett; úgy két testvére Szaniszló és János is, midőn amaz olmützi, s ez boroszlói püspök lett, azért mindkettő magyar főúr maradt, s — habár püspöki megjéjük a szoros értelemben vett Magyarországon nem feküdt — azért főpapi állásuk Magyarországon is respectáltatott, s őket hazájukra nézve idegenekké nem tette.

2. Ha Magyarország akkori művelődési jelentőségét akarjuk méltatni, a dolog természeténél fogva itt nem speciális, hazánk határai szerint szabályozott, hanem általános európai álláspontot kell elfoglalnunk. S e tekintetben — miután a bányáipar volt az, mely a Thurzó családnak nagyra emelkedését közvetlenül eredményezte; s miután kiválólag azon műveltségi körre kell súlyt fektetnem, mely a XVI. századnak kezdetén a katolikus püspökökhez illőnek tekintetett, és a cultura azon színvonalát kell szemügyre vennem, mely akkor a társadalom magasabb osztályainak sajátja volt — itt Magyarország akkori művelődésének is azon fejlettségét kell méltatnom, mely a jelzett irányoknak megfelelt. Erre nézve Magyarország azon korú történetéből a következő megjegyzéseket teszem:

a) Arról, hogy Magyarország Mátyás király korában a kulturai fejlettség mi magas fokán állt, hazai történetünknek valamennyi kézi könyvei elégséges felvilágosítást nyújtanak; a minek folytán méltán állíthatjuk, hogy nem volt Európában ország, mely Magyarországot akkor kulturai tekintetben túl haladta volna.

b) Mai feladatomhoz képest különösen azon virágzást kell hangsúlyoznom, melyben akkor hazánk ipara, és névszerint bányáipara volt. Legyen elég erre nézve csak két példát felhoznom, melyek Európa egyetemes ipartörténetében fontosak.

Tudva van ugyanis, hogy Anglia bányáiparának emelkedése a XV. századnak közepe táján kezdődik. E tekintetben bebizonyítható, hogy Anglia akkor idegen bányászok segítségével élt, kik bevándorolván, az ottani bányák művelésében új korszakot nyitottak meg; s érdekes hazánk bányászatának

történetére nézve, hogy ezek közt magyar bányászok is határozottan felemlítettek.¹⁾

De sokkal érdekesebb még, hogy Vaziljevics III. Iván orosz (moszkai) nagyfejedelem, midőn uralkodásának egyik főgondját országa iparának emelésére fordította, kortársát Mátyás magyar királyt különös követ által arra kérte meg, hogy neki Magyarországból iparosokat, névszerint bányászokat küldjön, kik segítségére legyenek.²⁾ Az eredmény pedig az volt, hogy csakugyan magyarok vetették meg az orosz

¹⁾ VI. Henrik angol királynak 1452-ki bánya-privilegiumában ezeket olvassuk: «Sciatis, quod nos Michaellem Gosselyn, Georgium Hartryke et Matthaum Laiveston in Regnum nostrum Angliae cum triginta personis vel infra, de Bohemiae, Hungariae, Austriae et Miciae partibus, scientiam operandi in mineris habentibus meliorem, in obsequium nobis in mineris nostris in Regno nostro Angliae impendendo, veniendo, in Regno nostro praedicto expectando, morando, et obsequium nobis in mineris nostris praedictis impendendo, et exinde versus partes praedictas transeundo, in protectionem, tuitionem, et defensionem, ac salvam guardiam nostras suscepimus speciales» stb. Th. Rymer, Foedera, Conventiones, Litterae stb. inter Reges Angliae et alios quosvis Imperatores, Reges stb. XI. köt. London, 1710. 317. l.

²⁾ Az erre vonatkozó egykorú eredeti feljegyzések a moszkai orosz birodalmi levéltárban őriztetnek. Ezek szerint ugyanis Vaziljevics III. Iván moszkai nagyfejedelem, Mátyás magyar királlyal Lengyelország ellen szövetséget kötve, 1488. (6996.) Kuritzin Tivadart (Feodort) küldte követül Mátyás királyhoz, többi közt azon kéréssel is: «Hogy tegyen meg a nagyfejedelemnek (velike knéz) barátságot, s küldjön neki oly ágyúkészítő mesterembereket, kik ágyúkat tudnak önteni (maszterov pusecsnikov, kotorij bij umjeli puskii liti), és olyanokat kik ágyúkból tudnak löni (kotoroi bij umjeli sztrjeliti iz pusek), és várakat ostromolni (i k gorodom prisztupati); küldjön továbbá oly mesterembereket, kik a bányászathoz értenek (maszterov, kotoroi rudu znaet), az arany- és ezüsbányászathoz (zolutaju i szerebrenuju), és kik az érczeket tudják a földtől elválasztani (kotoroi bij rudu umjel i rozdjeliti sz zemleju); mert országában vannak ugyan arany és ezüst érczek, de nincsenek olyanok, kik azoknak a földből való kiválasztásához értenek; küldjön ezüstműveseket (szerebrenijehi maszterov), kik jó, nagy és kis ezüst edényeket tudnak készíteni; úgy szintén kőműveseket, kik tudnak templomokat, palotákat és várakat építeni (kamencsikov, kotorije umjejut czerkvi i poljatijsztaviti, i gorodij djelati)» stb. — Pamjatniki diplomaticzeszkih szpomenij drevnei Roszszij sz derzsavami inosztrannijmi, I. köt. Sz. Pétervár, 1851. 165. l.

bányaiparnak alapját, s hogy magyarok közreműködése mellett az orosz iparnak néhány más ága is kezdeményeztetett.¹⁾

c) Érdekes jelenség, hogy akkor az ország legelőkelőbb méltóságainak elérésére is a bányáipar nyitott utat. Zápolyai Imre, a későbbi nádor, eredetileg Nagy-Bányán kamaragróf volt, de harcziás hajlama őt arra indította, hogy katonai pályán igyekezett emelkedni. Erdemeinél fogva az ország adminisztrációjában több legkitünőbb hivatalt viselt, míg végre 1480. nádornak választatott.²⁾ Hasonló volt csaknem ugyanazon időben Thurzó II. János közpályájának kezdete, ki bányabirtokos és bányafőtiszt volt. Ez azonban nem a hadi pályára, hanem az iparra érzett nagyobb hajlamot; s hogy magát ebben tökéletesítse, Velenczébe ment, hol — mint a traditio elbeszéli — közönséges munkásnak áruhájában a részvétel finomabb módját tanulta, melyet műhelyeiben a közársaság legnagyobb titokban tartott, s melyet ő azután a hazai ipar érdekében fényes eredménnyel hasznosított.³⁾

d) Időközben Mátyás király halálával közviszonyainkban oly fordulat állt be, melyet kedvezőnek mondani egyáltalán véve nem lehet. Rövid idő alatt a kard, az anyagi erő jutott főuralomra; s így nem csodálható, hogy Thurzó János az új conjuncturák közt visszavonult a közügyektől, csak saját ügyeiről kezdett gondoskodni, s végre Krakkóba telepedett által, hol consulnak választatván, a lengyel főváros érdekeinek szentelte tetterejét.

e) Magyarországnak oly némileg rendezett állapota, hogy a kardnak emberei mellett más hivatottabb férfiak is nyertek ismét befolyást a közügyekre, csak lassan, és a zavaroknak úgy a hogy történt elintézése után állott ismét helyre. Ez Budán természetesen csak azt állította vissza, a mi még visszaállítható volt; azonban, ezen már kedvezőtlenebb viszonyok közt is, az országnak kormányzása még helyes rendet, sőt bizonyos fényt is mutatott.

¹⁾ E tekintetben hivatkozom Henszlmán Imrének, az 1873-ki bécsi világkiállítás orosz osztályát tárgyzó, 1876. január 24-ki akadémiai előadására.

²⁾ Wagner, *Analecta Seepusii* IV. köt. 14. l.

³⁾ U. o. IV. köt. 65. l.

f) De Mátyás kora már eltűnt volt; s midőn II. Ulászló 1502. nejét, Anna királynét, a budai királyi várba vezette, a kedvezőbb situatio csak jó reménnyel látszott biztatni az ország jövőjét, mely azonban rövid idő múlva eltűnt ismét. Mert midőn a királyné 1506. meghalálozott, s Ulászló király palotájának belsejébe vonult vissza, az ország sorsa a pártok játékának lett áldozatává.¹⁾

g) Végre a már alig elkerülhető katastrofa beállt. Az 1514-ki pórlázadás, Belgrádnak 1521-ki megbukása, s az 1526-ki mohácsi vésznep voltak ennek sarkalatos és főeseményei; s ezek után a kettős királyválasztás, János király halála után Budának török kézre jutása, a török hatalomnak Magyarországra terjedése, Erdélynek az anyaországtól elválása, s számos más vészteljes esemény és szerencsétlen fordulat tünnek fel, mint a jelzett előzmények természetszerű következei.

Ily körülmények közt a Bethlenfalvi Thurzó családnak fenn említett három ága, mely országos jelentőségre egytől egyig Mátyás király korában emelkedett, II. Ulászló és II. Lajos alatt nem tartozván a döntő főurak köréhez, csak az átváltozott viszonyokkal való új kiegyezés folytán nyerhetett ismét befolyást és működési tért Magyarország közügyeiben.

II.

Következik a négy püspök, és pedig 1. Thurzó Zsigmond-, 2. Thurzó János-, 3. Thurzó Szaniszlónak, és 4. Thurzó Ferencznek rövid életrajza.

1. Thurzó Zsigmond,

váradai püspök.

Thurzó Zsigmond — mint láttuk — Thurzó Mártonnak volt fia, ki Mátyás király korában mint jeles katona, egyik legbiztosabb csapatvezér és várparancsnok, a királynak különös kegyében részesült. Névszerint a hussiták ellen már Mátyás uralkodásának kezdetén tartotta a szepesi várat, s ezek

¹⁾ Lásd értekezésemet II. Ulászló magyar és cseh király házasi életéről, az 1877-ki »Századok« VII., IX. és X. füzetében.

ellen más alkalommal is többször harczott kedvező sikerrel. Miután pedig a béke helyreállt, a várnak fentartásáról és ellátásáról szintén ő, testvéreivel Jánossal és Theophillal egyetemben, gondoskodott, s ebben a felső-magyarországi városok által is hatályosan segítettett; míg elvégre Szepesvárárt 1465. a király kezébe adván, érdemeinek jutalmául Vörösvágás Sárosmegyei birtokára adományt nyert a maga, és három fia György, János és Zsigmond javára.¹⁾

S itt találunk először Thurzó Zsigmondnak fel-
emléítésére, kinek tehát egész ifjúsága Mátyás király korába esik; úgy, hogy midőn a nagy király 1490. meghalt, 25 évnél már idősebb volt.

Innen 1500-ig sorsáról minden közvetlen tudósítás hiányzik, és csak későbbi személyes összeköttetéseiből és családi viszonyaiból következtethetjük, hogy Olaszországban végezte tanulmányait, s hogy az ottani főiskolákon készült kitünő eredménnyel azon pályára, melyen mint főpap és jeles diplomata később hazájában vívott ki magának nagy nevet; habár pályájának kezdetén nem csekély nehézségekkel volt kénytelen küzdeni. Nem tartozván ugyanis azon családok köréhez, melyek Mátyás király halála után hazánk közügyeire a döntő befolyást magukhoz ragadták, s az akkori főtekintélyek által sem pártfogoltatván, még 1500-ban, tehát akkor már mint körülbelül 40 éves férfiú is csak egyszerű esztergomi olvasó kanonok volt.²⁾

Úgy látszik azonban, hogy midőn 1498. Bakács Tamás esztergomi érsekké lett, ez volt az, ki kitünő tehetségeire rá ismert, s kinek befolyása által nyílt Zsigmondunk előtt az út, melyen most már saját erejéből emelkedett tovább.

Annyi bizonyos, hogy azon szövetség létrehozásában, melyet II. Ulászló 1500-ban XII. Lajos francia királylyal kötött, neki is része volt; mert az 1500. július 14-kén kelt okmányon ő is, akkor még mint esztergomi olvasó kanonok és

¹⁾ Wagner, *Analecta Scepusii*. IV. köt. 65. l.

²⁾ Zalka János: *Memoria Basilicae Strigoniensis anno 1856. die 31. Augusti consecratae*. Pest, 1856. 135. l.

királyi titkár van aláírva,¹⁾ s kétségtelen az is, hogy diplomaciai munkássága a királynak Kendali Annával tervezett házassága körül szintén érvényesült.

Nem sokkal később, t. i. 1501-ben már szerémi püspök volt,²⁾ mely méltóság mindazáltal — mint látszik — őt ki nem elégitette; mert arról még azon évben lemondott, azt a székesfehérvári prépostsággal felcserélvén.³⁾ Ehhez köpest 1502. ismételve mint székesfehérvári prépostot találjuk felemlítve, s ezen minőségben volt jelen július végén és augusztus kezdetén Velenczében is, mint Ulászló király követségének tagja, midőn Anna királyné fogadtatott, s ennek tiszteletére a legfényesebb ünnepélyek rendeztettek.⁴⁾ Minden körülmény oda mutat, hogy midőn a királyné augusztus 21-kén Velenczét elhagyta, s tengeren Segniába, innen pedig Modruson és Zágrábon át Székesfehérvárra jött, és itt szeptember 29-kén megkoronáztatott, azután pedig október 3-kán Budán ünnepélyes bevonulását tartotta, Thurzó Zsigmond is, mint székesfehérvári prépost kíséretében volt.⁵⁾ Mint ilyen közölte 1503-ban Budán januárhóban a velencei követtel a király nevében a raguzaiak panaszait a *Capitaneo del Culfo* (az adriai tengeri hajóraj parancs-

¹⁾ »Sigmundus Thurzó Lector et Canonicus Ecclesiae Strigoniensis, Serenissimi Regis Hungariae Secretarius.« (Dumont *Corps Universel Diplomatique* III. köt. 2. r. Amsterdam. stb. 1726. 444. l.) Ezen okmány eredeti példányát láttam Párisban a francia nemzeti főlevéltárban.

²⁾ Pray György, *Specimen Hierarchiae Hungaricae* II. köt. Pozsony, 1779. 389. l. Mint szerémi püspök említették Thurzó Zsigmond Marino Sanutonál. 1501. február 24-kén, és (egy mártius 12-ki budai levél után) mártius 23-ka alatt. (A *Történelmi Tár* XIV. kötetében).

³⁾ »Wladislaw II. Regis donatio Episcopatus per translationem facta N. Venerabili, Secretario Regis. dd. 16. Martii (1501).« A *Lantsek Márton-féle Formularium* szerint:

»Secretarius factus est Episcopus Sirmiensis, Nicolao de Bachka ad Episcopatum Sirmiensem promotus. Erat vero Secretarius ille Sigmundus Thurzo.« (Kováchich M. G. *Formulae Solennes Styli*. Pest, 1799. XXXIII. l. 41. sz. 3.)

⁴⁾ Aldo Manuccio levele szerint, melylyel neki mint a magyar király akkor Velenczében követének Cícero *Epistolae familiares* 1502-ki kiadását ajánlja.

⁵⁾ Wenzel Gusztáv, II. Ulászló magyar és cseh király házasságának élete, »Századok« 1877. 741. sk. II.

noka ellen, kérvén ezeknek elintézését.¹⁾ S szintén mint ilyen nyerte Budán 1503. május 25-ke alatt érdemei jutalmául a királytól a magvaszakadt Bethlenfalvi Worsch György és Fodor László minden javának adományát.²⁾

Ulászló királynak az 1504. szent György napjára hirdett országgyűlésen május 9-kén (quinto decimo die Generalis nostrae Congregationis) kiadott végzeményén azonban már mint nyitrai püspök (Sigismundus Thurzo Nitriensis Episcopus) van aláírva, s így igen valószínű, hogy midőn a velencei követ Badoer János 1503-ki november 25-kén és 30-kán Budáról jelentést tett, hogy a győri és nyitrai püspökökkel értekezett,³⁾ ezen nyitrai püspök Thurzó Zsigmond volt; annyival inkább, mert előde Bacskai Miklós a velencei társaság-

¹⁾ Marino Sanuto 1503. január 28-ka alatt. (A Történelmi Tár XXIV. kötetében.)

²⁾ »Nos Wladislaus stb. quod nos attentis et consideratis fidelitibus et fidelium servitorum gratuitis meritis fidelis nostri Reverendi Sigismundi Thurzo Praepositi Ecclesiae Albensis et Secretarii nostri stb. totum et omne jus nostrum Regium, si quod in totalibus portionibus possessionariis in possessionibus Bethlenfalwa, Tromfalwa, Marsyly alio nomine Chadaysdorff vocatis, ac praedio Kromlaw, omnino in Conitatu Scepusiensi existentibus habitis, quae nobilis quondam Georgij Worsch filij olim Simonis Longi de Bethlenfalwa praefuissent, et quarum maior pars per mortem et defectum seminis sexus masculini eiusdem Georgij, alioquin etiam ad praetactum Sigismundum Praepositum et fratres eiusdem haereditario jure tanquam ad fratres condivisionales condescendisse dicuntur, qualitercumque haberemus stb. memorato Sigismundo Praeposito, et per eum Johannem et Theophilum Thurzo de Bethlenfalwa patruelibus, nec non Georgio, Petro, Martino, et Gaspari, similiter Thurzo de eadem Bethlenfalwa carnalibus suis fratribus, eorundemque Johannis, Theophili, Petri, Martini et Gasparis haeredibus et posteritatibus universis dedimus, donavimus et contulimus stb. Datum Budae in die Beati Urbani Papae a. D. 1503.« (Az eredeti után.)

A Fodor László magvaszakadásából való adománylevelet lásd Katonánál, Historia Critica Regum Hungariae XVIII. köt. 335. l. és Wagnernál Analecta Scepusii IV. köt. 68. l.

³⁾ »Dil orator in Hungaria date a Buda adi 25. novembrio, come li Reverendi Episcopi Jauriensis et Nitriensis erano venuti da lui in materia di danari, quando dia començar il tempo per li 30 milia ducati« stb. Marino Sanuto 1503. december 22-ke alatt. — »Di Hungaria di ser Zuan Badoer doctor orator nostro date a Buda adi ultimo novembrio di colouqui abuti in materia di danari« stb. u. o. december 24-ke alatt.

nál diplomacziái ügyekben nem jött közre. Midőn pedig 1504. november 5-ke alatt Masseri Lenárt, Budán orvos, az ő levelében azon fényes lakomáról szól, melyet azon napon, mint névnapján Perényi Imre nádor adott¹⁾, a vendégek közt Thurzó Zsigmond ekkép említették »il Reverendissimo Nitriense, videlicet quello era primo Serimiense, qual ozi fu pronunciato Nitriense«; — úgy, hogy a »pronunciato« szó alatt hihetőleg a pápa megerősítése értendő. Mert különben nem volna értelme annak, hogy már fél esztendővel előbb (in festo Beati Mathiae Apostoli, azaz február 24-én) okmányilag »Electus Nitriensis«-nek volt aláírva.²⁾

Masseri Lenárt azonban 1504. október 5-ki levelében azt írja: »El vescovo di Transilvana zoe el Boschay e morto; nel loco dil qual sara substituto el Turso, el qual era Episcopo Nitriense; et Episcopo Nitriense sara domino Joanne Pulner secretario interprete dila Rezina; ³⁾ — október 27-én pedig: »Era morto el vescovo Nitriense favorito dila Rezina di febre« ⁴⁾; a miből kitetszik, hogy Thurzó Zsigmond 1504. október hóban lett erdélyi püspöknek kijelölve, a nélkül azonban, hogy ezen püspökséget — mint látszik — azon év november 5-kén már elfoglalta volna. Miután t. i. már ki volt nevezve, még az okozott nehézséget, hogy — habár III. Pius pápa nyitrai püspökké kineveztetését már 1503-ban hagyta helyben — azért az ügy a pápa azon év október 8-kán közbenjött halála következtében (III. Pius csak 16 napig volt pápa 1503. szeptember 22-kétől október 8-káig) egészen rendbe még sem hozatott; s így áthelyeztetése az erdélyi püspökségbe is csak 1505-iki május 8-kán nyerhette II. Gyula pápának megerősítését.⁵⁾

¹⁾ »Lettera di Leonardo di Masseri scrive a ser Badoer stato orator deli data a Buda adi 5. novembrio« stb. Marino Sanutonál 1504. november 21-ke alatt.

²⁾ (Krajcsik János) Episcopatus Nitriensis eiusque Praesulum Memoria. Pozsony, 1835. 318. l.

³⁾ Marino Sanuto 1504. október 21-ke alatt (Történelmi Tár XXIV. köt.)

⁴⁾ U. o. november 12-ke alatt.

⁵⁾ Theiner Ágoston, Vetera Monumenta Historica Hungarum Sacram illustrantia, II. köt. Róma, 1860. 564. l.

Thurzó Zsigmondnak azonban itt sem volt hosszas maradása; mert még ugyanazon évben helyeztetett általa váradi püspökségbe,¹⁾ melyben haláláig (1512.) megmaradt.

S ha most mindazon tudósításokat egybefoglaljuk, melyek Thurzó Zsigmondról, és hármás (nyitrai, erdélyi és váradi) püspöki működéséről korunkra jutottak, pályájának ez alatt talán három időszakát különböztethetjük meg.

Az első Anna királynénak 1506. július 26-án történt haláláig terjed. Ezen egész idő alatt a királyi udvarnál az ország külügyeinek, kiválság Francziaországgal és Velenczével, volt főkezelője; de más diplomaciai tárgyalásokban is igen fontos részt vett. A magyar országos rendeknek 1505. október 13-ki rákosi ismeretes nyilatkozványában »Sigismundus Thurzo Transilvaniensis Episcopus« neve mindjárt a két érsek után, tehát a püspökök közt első helyen áll.²⁾ Úgy szintén az 1506. június 24-ki székesfehérvári meghatalmazó levélben, mely a királynak I. Maximilián császárhoz küldött követeinek az ország főrendeitől adatott, »Sigismundus Thurzó Waradiensis Episcopus« mindjárt Bakács Tamás után következik.³⁾ Különbösen batározottabb és részletesebb adatokat róla a velencei köztársaság budai követeinek, névszerint Badoer János és Pasqualigo Péter követeknek, s Benedetti Ferencz követségi titkárnak a Signoriához intézett jelentéseiből nyerünk; s talán nem volna érdeknélküli, Magyarország azon nemzetközi ügyeit egybeállítani, melyek általa tárgyalattak. A legnevezetesebbek voltak kétségkívül azon diplomaciai tárgyalások, melyek Thurzó Zsigmond mint II. Ulászló magyar és cseh királynak specialis követe, s a Gurki bibornok (Wellenburgi Lang Máté) mint I. Maximilian császár követe közt már 1505-ben kezdődtek,⁴⁾ s melyek elvégre a Habsburgi

¹⁾ Pray, Specimen Hierarchiae Hungariae II. köt. 186. l.; — Gánczy Antal, Episcopi Varadinenses II. rész. Bécs, 1776. 3. l.; — Kereszturi József, Alajos, Compendiaria descriptio fundationis et vicissitudinum Episcopatus et Capituli M. Varadinensis. Nagy-Várád, 1806. 114. l.

²⁾ Pray, Annales Regum Hungariae, IV. köt. Bécs, 1767. 313. l.

³⁾ Velius Gáspár Ursin, De bello Pannonia, kiad. Kollár Ádám Ferencz. Bécs, 1762. 268. l. Toldalék XV. sz. a.

⁴⁾ Marino Sanuto 1505. július 19-ke alatt (Tört. Tár XXIV. köt.) úgy tudósít, hogy »si trattava noxe di la fia di quel Re (értetik Ulászló)

és a Jagellói házak közti állandó szövetséghez, s azon kettős házassághoz vezettek, mely 1515. egyrészről Ferdinánd és Mária Maximiliánnak unokái, s másrészről Anna és Lajos Ulászló gyermekei közt kötött.

Anna királynénak halála után Thurzó Zsigmond ezen tisztii állásáról vissza lépven, az utolsó tudósítás, melyet külügyi működéséről veszünk, azon megható jelenetet tárgyazza, midőn a királyné temetkezésére készültek történtek, s a velencei követségi titkár a királyllyal a köztársaságnak fia Lajos születésére vonatkozó szerencsekívánó levelét közli, melyet Thurzó Zsigmond előtte felolvast.¹⁾ Ez időtől fogva a velencei követjelentések hallgatnak róla; míg 1507. július 23-ka alatt a Signoriának az jelentetik, hogy a pápához követnek lett választva.²⁾ S ez volna pályája második időszakának kezdete.

Végre mi a harmadik időszakot illeti, ezt azon idő képezi, mikor — úgy látszik — követségéből visszatérven, püspöki székhelyére vonult vissza, és 1512. bekövetkezett haláláig csak megyéjének kormányával foglalkozott. S ez lehetett azon idő is, melyben Nagy-Várádon nevezetes alapítványokat tett (p. o. a sz. Klára apácák zárdájának jobb fentartásáról

nel fio dil Archiducha Re di Castiglia«; — további elbeszélésében pedig azt mondja, Maximilián császártól »era partito li oratori Vngarici et domino Matheo Lang orator dila Cesarea Maesta per andar in Hongaria per accordo« (1506. június 3-ka és 8-ka alatt); — és »domino Matheo Lang andava al Re di Hongaria (június 22-ke alatt); — s másrészről, hogy »il Reverendo Varadinense (Thurzó Zsigmond), orator Hongarico e stato dal Re (Maximiliano), et e ritorna con la risposta ala dieta si fa in Hongaria, zoe in Alba Regal« stb. (július 4-ke alatt).

¹⁾ »Il secretario ricevute lettere dila Signoria drizate al Re et ala Rezina congratatorie dil siol nato, et al Re dil accordo fatto col Re di Romani. El qual consulto col Cardinal Ystrigoniense quello l'havesse a far; et inteso il Re lhavia lettere, lo fesse introdur in castello; et fo date le lettere al Varadinense, qual le lexe pianamente; et il Re lacrimavit in una fenestra etc.« Benedetti Ferencz követségi titkárnak budai jelentése után Marino Sanuto 1506. augusztus 20-ka alatt.

²⁾ »Adi 23. luio. Di Hongaria da Buda dil secretario nostro; come il Re manda orator al Papa lo Episcopo Valadinense, qual e sta electo in loco di domino Petro Perislo che renuncioe.« Marino Sanuto.

gondoskodott¹⁾; s a várost szép új épületekkel díszítette.²⁾ Püspöki kormánya azonban szigorú lehetett, a mi II. Gyula pápának 1510. február 10-ki, Ulászló királyhoz és Perényi Imre nádorhoz intézett leveleiből tetszik ki: »Cum superiori anno non sine animi nostri molestia accepissemus, quod venerabilis frater noster Sigismundus Episcopus Varadinensis multipliciter gravasset et molestasset, et quotidie gravaret et molestaret diversis modis dilectos filios Praepositum, Capitulum, Canonicos et personas Ecclesiae Varadinensis«; — kéri a királyt és a nádort, hogy — mivel a pápának ez iránt Rómából küldött végrehajtóját a püspök emberei vízbe akarták dobni — ők most a káptalanbélieket a püspök ellen mindaddig védelmezzék, míg az apostoli szék az ügyet el nem intézi.

Említendő még, hogy 1511. II. Gyula pápától a lateráni egyházi zsinatra hivatott meg; hogy azonban a király csak Bakács Tamásnak engedtemeg a zsinatban való részvétet.³⁾

Thurzó Zsigmond mintegy 52 éves korában 1512. halt meg. Legszebb emléke Oláh Miklósnek azon néhány szavában maradt hátra, melyekkel magát növendékének vallja, őt hálással »meus olim nutricius«-nak nevezvén, — s úgy szintén barátja Aldus Manucius, a híres humanista, Cicero Epistolái második (1513-ki) kiadásának, Chulai Móré Fülöp királyi titkár és Ulászló király velencei követéhez intézett előszavában nagy tisztelettel emlékszik meg róla.⁴⁾

¹⁾ Gánóczy Antal: Episcopi Varadinenses II. rész. Bécs, 1776. 3. l.

²⁾ »Munificentiam ab aedibus splendore, quas sibi suisque in Praesulatu successoribus in arce Varadinensi posuerat, nominis sui memoriam ad posterum transmisisse perhibetur.« Kereszturi J. A. Compendiaria descriptio stb. Episcopatus et Capituli M. Varadinensis 114. l.; — v. ö. Wagner, Analecta Scepsii IV. k. 69. l. — Szerdahelyi Gábor, chrographia celebrium urbium et oppidorum Hungariae. Kassa, 1732. 331. l.

³⁾ Gánóczy Antal, Episcopi Varadinenses II. r. Bécs, 1776. 5. l.

⁴⁾ Firmin Didot Ambrus francia fordítása szerint: »Ainsi pensait Sigismund Thurzo, jadis mon hôte à Venise, homme d'un cœur généreux et de grande science, un dévot de Cicéron; — plus tard gouverneur d'Alba (Julia), puis évêque de Varadin; et dont la mort soudaine et prématurée m'a rempli d'affliction. Je lui ai beaucoup d'obligations, et en lui j'ai perdu un excellent ami.« (Alde Manuce. Paris, 1875. 338. l.) — A »Chronica Principum Poloniae« egykorú tudósítása is azt mondja: »Familia

2. Thurzó V. János,

boroszlói püspök.¹⁾

Idősebb Thurzó János, a híres körmöczbányai kamaragróf és krakkói consulnak elsőszülött fia volt. Anyja Orsolya, ezen id. Jánosnak első neje volt,²⁾ kinek kiválólag Krakkóban maradt nagy emléke;³⁾ születésének éve pedig 1464.

Ifjuságáról csak azt tudjuk, hogy Olaszhon főiskoláin tanulta a bölcészetet, hittant, humanisticus tudományokat és a szép művészeteket legjobb eredménnyel, s hogy névszerint jeles szónok volt.⁴⁾ S minthogy Roth János boroszlói püspök (1482—1506.) a paduai egyetemen egykor atyjának iskola-társa és később barátja volt, ez alkalmúl szolgált arra, hogy midőn ifj. János egyházi pályára lépett, a boroszlói püspöki megyében szenteltetett fel, és lett azután boroszlói kanonok is.⁵⁾

Mátyás királynak halála után Sléziában Roth János püspök volt a magyar pártnak egyik főembere, s a fejedelmek

Turzonum multos magnos et claros viros tulit, Sigismundum stb. (Stenzel Scriptorum Rerum Silesiacarum. I. köt. I r. Boroszló, 1835. 171. l.)

¹⁾ Otto Károly, De Joanne V. Turzone Episcopo Wratislaviensi commentatio. Boroszló, 1865. — Heyne János, Dokumentirte Geschichte des Bisthums und Hochstifts Breslau, III. köt. Boroszló, 1868. 725—729. ll.

²⁾ Erre vonatkozik id. Thurzó Jánosnak 1507. a budai káptalan előtt tett végrendelete: »Intuitu et contemplatione generosae quondam dominae Ursulae prioris consortis suae, quae tempore maritacionis suae quam plurima bona, nec non haereditarias possessiones, non parvam denique pecuniarum summam de paternis maternisque laboribus acquisitam adduxisset, manibusque suis tradidisset consignassetque, memoratis dominus Johannes Thurso« stb. Gyermekel voltak János boroszlói, és Szaniszló olmüzei püspökök, György és Katalin. Györgynek neje volt Fugger Anna, Katalinnak férje pedig Fugger Raimund.

³⁾ A Thurzók emlékét tartja fenn Krakkóban a boldogságos aszszony tiszteletére felszentelt városi főtemplomnak (Kosciol Panny Maryi) oldalán a szent Lőrincz tiszteletére általuk felépített kápolna.

⁴⁾ Hanke Márton, De Silesiae alienigenis eruditibus. Lipsce 1707. 365. l. — Klose S. B., Darstellung der inneren Verhältnisse der Stadt Breslau. Boroszló, 1847. 384. l.

⁵⁾ Hanke M., De Silesiae alienigenis eruditibus. Lipsce, 1707. 361. l. — Klose S. B. id. m. 378. l.

és rendek nissai gyűlésén (in Conventu Principum et Ordinum Silesiae) szeptember 14-kén sléziai főkapitánynak is választott. ¹⁾ De midőn ott a magyarellenes reactió fejét emelte, ezen tisztséget még 1490. november 11-kén erélyesebb kőznek, t. i. Kazimir tesseni herczegnek volt kénytelen átengedni. ²⁾

Ezen válságos időben a magyar pártnak a dúsgazdag id. Thurzó János lett egyik főtámasza, ki a boroszlói káptalannak is több alkalommal nevezetes segítséget nyújtott, ³⁾ s ez eredményezte, hogy midőn 1501. Roth János püspök magának coadjutort kinevezendő volt; Frigyes, Kazimir tesseni herczeg fiának ellenében, ki erre előbb jelöltetett ki, a káptalanbeliek többségének kívánatára ifj. Thurzó János lett coadjutor. Mert midőn a sléziai fejedelmek és rendek túlnyomó része Frigyes mellett volt, a káptalan augusztus 14-kén Streubinger Osvát és Grossinger Zsigmond kanonokokat küldte Budára a királyhoz azon kéréssel, hogy a káptalan jogait tartsa fenn; ki az ügyet azután ennek szabad választására hagyta, s így Thurzó János lett megválasztva. ⁴⁾ A tartományi rendek ezt most nem ellenezhették ugyan, azonban 1504. február 3-kán az u. n. Kolowrat-féle szerződésben azt kötötték ki, hogy Roth Jánosnak halála után Thurzó legyen ugyan

¹⁾ Hanke M. De Silesiae alienigenis eruditia. Lipsae, 1707. 360. l. — Henel Miklós, Annales Silesiae. (Sommersberg. Silesiacarum Rerum Scriptores. II. köt. 368. l.)

²⁾ Hanke, u. o. — Henel, u. o. — Biermann G. Geschichte des Herzogthums Teschen, 1863. 180. l.

³⁾ Ezen bebizonyított, s a boroszlói káptalannak akkori megszorult vagyoni állapotával és a viszonyok általános alakulásával összhangzásban álló tényt tökéletesen elferdíti Ehrhardt, azt állítván, hogy: »Bischof Johann V. hatte durch vieles Geld seines Vaters Hanns Thurzonis von Bethlensdorf, Grafens auf der Krennitz 1502. erlangt, dass er Bischofs Johannis IV. Roth Coadjutor, und nach dessen Tode 1506. 2. Februar Bischof war.« Presbyterologie des evangelischen Schlesiens. Liegnitz, 1780. 48. l.

⁴⁾ »Ita Joannes (IV. Roth) a proposito suo (melynél fogva Frigyes akarta coadjutorrá tenni) depulsus; a dissidentibus Silesiorum et Proceribus et Canonicis graviter oppugnatus Episcopus exterus, ne ab extero quidem Coadjutore tandem abhorrebat.« Hanke M., De Silesiae alienigenis eruditia. Lipsae, 1707. 361. l.

boroszlói püspök; de jövőben ilyenek idegen többé ne választathassék. ¹⁾

Így Thurzó János Rothnak halála után (1506. január 21.) saját testvére Thurzó Szaniszló olmützi püspök, de Pruis János egykor (1477—1490.) váradí püspök (ki szerzetes lett, és akkor Hradisban, Morvaországban barát volt), Füllenstein Henrik felszentelt püspök, és Kolo Opitz kanonok által márczius 22-kén (in dominica Laetare) szenteltetett fel boroszlói püspöknek. ²⁾

Thurzó János egyébiránt különben is a legjelesebb és legünnepeltebb boroszlói püspököknek egyike, ki 14 évi püspöki kormány alatt a közügyek terén nagy nevet vívott ki magának, s nem csak püspöki teendőiben volt tükre a keresztyén erénynek és egyházfőnöki humánitásnak, hanem ritka eszélye, gondos körültekintése, és mindenki iránt tanusított méltányos szelidsége folytán is általános tiszteletben részesült. Azonkívül nemcsak a tudományok és tudós férfiak kegyes pártfogója, hanem saját maga is kitűnő tudós volt. ³⁾ Tudo-

¹⁾ »Wes antrifft die Welunge eines Bischofs, das er nach hinfurder zu Rhein Getzeitten nymmermehr ein Bischof vom Capitel soll erwellet werden, er sey dann nemlich aus Beheim, Merhern, Slesien, Ober- und Niderlawitz, oder annder zugehörigen vnd anhangunden Landen der Cron zu Beheim ausz den Stenden furderlich der Fursten, Herreu, Ritterschafft vnd Stete, die darzu gemuglich erkannt wurden, vnd tuglich weren, alsz vnd die Wall eins Bischofs von Alters here nach Aussatzunge dem Capitel verlyhen vnd zugegeben, vnd kain annder von den Austendischen zu Bischouf nicht gewelet, noch aufgenommen werden in zukunfftigen Zeiten; vnerhindert als so der Koniglichen Majestat in solcher Election vnd Welunge aise dem Oberherren zugeburt. Dabey so sol ytzt der Johans Turso Coadjutor auf hechstlich Bestettigung vnd Koniglicher Majestat Bewillen, ab vnd sein Wirde des ytzigigen Bischofs Tod erlebet, Bischof sein, vnd daran allenenthalben vngeshindert beleiben.« A Kolowrat-féle szerződés I. pontja. Stenzel G. A., Urkunden der Geschichte des Bisthums Breslau im Mittelalter. Boroszló 1845. 365. l.

²⁾ Hanke id. m. 366. l.; — Henel id. m. 382. l.; — Klose S. B. id. m. 385.; — Otto; — Heyne stb.

³⁾ »Bischof Johann Thurzo, gleich milde und gerecht, war ein Mann von vortreflichen Charakter, und ausgezeichnet durch seine Gelehrsamkeit, so wie durch die verständige, allgemein als zweckmässig anerkannte Regierung des Bisthums. Selbst gelehrt und wissenschaftlich gebildet, war er ein Freund und Gönner der Gelehrten« stb. »Sein sauf-

mányos érdemeiről alább fogok szólni, s itt történetének csak néhány fontosabb adatát szabadjon egybeállítanom.

Sándor lengyel királynak 1506. történt halála után, midőn Zsigmond, Ulászló királynak öccse a lengyel trónra lépett, egyszersmind nemcsak troppau-glogau hercegségéről, hanem az akkor viselt sléziai országos főkapitányságról is lemondott.¹⁾ Ennek folytán a Briegben egybegyűlt sléziai hercegek és rendek 1507. ápril 14-kén Thurzó János boroszlói püspököt választották ezen hivatalra,²⁾ ki azt két esztendőig viselte, s azután ismét Kazimir tesseni hercegnek engedte által.³⁾

Ugyanazon évben atyja (ki 1508. október 10-kén halt meg) február 28-kán a budai káptalan előtt végrendeletet tevén, János és testvére Szaniszló olmützi püspök Budára utaztak, s ott az atyai végrendeletet május 16-kán helyben hagyólag irták alá.⁴⁾

ter, heiterer und wohlwollender Charakter gewann ihm die Herzen Aller, die mit ihm in nähere Berührung kamen, und füsste Ehrfurcht und unbedingtes Vertrauen ein. — Heyne id. m. 727. l.

¹⁾ Henel id. m. 383. l. — Geschichte Schlesiens. Boroszló, (1808.) I. köt. 259. l.; — Pol Miklós, Jahrbücher der Stadt Breslau. II. köt. Boroszló, 1815. 188. l. — Dudík Beda, Des Herzogthums Troppau ehemalige Stellung zur Markgrafschaft Mähren. Bécs, 1857. 73. l. — Biermann G., Geschichte der Herzogthümer Troppau und Jägerndorf. Tessen, 1874. 246. l.

²⁾ Codex Diplomaticus Silesiae IX. köt. Grünhagen K., Urkunden der Stadt Brieg. Boroszló, 1870. 173. l. 1223. sz. a. (Itt János választása május 18-kára tétetik, azonban látni fogjuk, hogy ő már május 16-kán — Budán lévén — magát Slézia főkapitányának írta. A napot tehát más tudósítások szerint ki kell igazítani. V. ö. Hanke id. m. 366. l. — Henel id. m. 383. l.; — Pol id. m. 190. l.; — Klose id. m. 385. l.). Ezen hivataloskodásának 1508-kai példáját l. Walther Ant. Boldizsár Silesia Diplomatica-jának II. kötetében 381. l. és Klose S. B. id. munkájában. 40. l.

³⁾ Klose id. m. 385. l.

⁴⁾ Nos Capitulum Ecclesiae Budensis stb. quod Egregius et nobilis dominus Johannes Thurso de Bethlenfalwa coram nobis personaliter constitutus proposuit et sponte confessus est in hunc modum: Quod quia senio iam praeventus et ad decrepitam quasi aetatem iam pervenisset stb. volens idem dominus Johannes Thurso post salutis suae rationem do

Említendő azután, hogy 1509. János mint Szaniszló öccsének társa ezzel együtt Prágában márczius 11-kén a királynak fiát, a három éves Lajost cseh királynak koronázta.¹⁾

Szintazon évben, miután a sléziai tartományi főkapitányságot letette volna, ápril 22-kén tartott Boroszlóban püspöki megyés zsinatot, mely az akkor itt is felmerült egyházi kérdéseknél fogva a nevezetesebbek közé tartozott.²⁾

Mint Ulászló királynak követe 1510. Lengyelországba ment, hol a pozeni országgyűlésen is jelen volt, s ezen alkalmal a boroszlóiak kereskedésére nézve keletkezett differenciák elintézésénél járt közbe.³⁾

Midőn 1511. Ulászló király január 26-kától ápril 15-kéig Boroszlóban volt, hogy a sléziai rendeknek 1490. óta folyton folyva elhalasztott hódolatját fogadja; ott mindazonáltal a magyar koronának Morvaországra, Sléziára és a két Luszitzára vonatkozó, s az 1479-ki budai-olmützi békekötésben alapuló joga iránt, a királylyal jött magyar és cseh urak közt erős vita támadván (melyet a király — mint fennebb láttuk — a Budán május 3-kán kiadott okmány által elintézt), a hódolat ismét elmaradt; úgy látszik, hogy Thurzó Jánosnak ezen kérdés tárgyalásában egyáltalán véve semmi része nem volt.

rebus et bonis suis temporalibus stb. taliter disponere stb. (végintézkedést tett) Datum in dominica Reminiscere anno Domini 1507.

Et ego Joannes Dei gratia Episcopus Wratislaviensis, Superioris et Inferioris Silesiae Capitaneus Generalis, suprascriptum domini parentis mei testamentum approbo, ratum et gratum habeo, et absque aliqua tergiversatione observabo, neque quovis colore quaesito unquam impugnabo; imo defendere curabo pro virili contra quoscunque eandem patris mei voluntatem infringere volentes. In cuius fidem me manu propria praesentibus litteris et voluntatis suae intro contentae dispositioni subscripsi libere et voluntarie. Budae die lunae 16. Maii 1507. Joannes Episcopus manu propria scripsi. *

¹⁾ Palacky F., Geschichte von Böhmen, V. köt. 2. r. Prága, 1867. 161. sk. II. — Hanke id. m. 366. l.

²⁾ Pol Miklós, Jahrbücher der Stadt Breslau. II. köt. 192. l. — Ezen zsinat határozmányai nyomtatva voltak Nürnbergben 1512. 4.; és Gerstmann Márton gyűjteményében: »Statuta Vratislaviensia antiqua.« Boroszló, 1885.

³⁾ Pol id. m. II. k. 193. l. — Heyne, Dokumentirte Geschichte des Bisthums und Hochstifts Breslau. III. köt. 728. l.

Különben is Boroszlóban ekkor a király nem a püspöknél, hanem Bonner Jakab házában, gyermekei pedig Borkwitz János házában laktak.¹⁾

Érdekes ünnepély volt nemcsak Lengyelországra, de Magyarországra és Sléziára nézve is, Zsigmond lengyel királynak menyekzője Zápolyai Borbálával Krakkóban, 1512. február 6-kán. A menyasszony néhai Zápolyai István nádor és Hedvig született tesseni hercegnőnek volt leánya; kit anyja, testvére János a későbbi magyar király, és közeli rokona Kázmér tesseni herceg vezettek díszes kísérettel Krakkóba.²⁾ A menyekzőnél, mely legnagyobb fényvel tartatott, Thurzó János boroszlói püspök mint II. Ulászló király követe volt jelen.

Ez idő egyébiránt az akkor keletkezett vallásos mozgalmaknál fogva is nevezetes.

Thurzó János püspök azon kedvezőtlen helyzetben volt, hogy a vallásos türelmetlenség és vak buzgóságnak első jelei, melyek a kedélyek ellenséges összeütközésére adtak alkalmat, épen az ő megyéjének területén mutatkoztak. Az ismeretes Tetzl János szerzetes Glogauban volt a Domokosrendiek kolostorának perjele; s ennek működése már 1504. óta hatott kellemetlenül a szelid lelkiületű és felvilágosodott püspökre. Tetzl bucsuhirdetése innen indultak ki, s vonták maguk után a félreértett ajtatoskodásnak hasonló nyilatkozatait másutt is. Magában Boroszlóban is történtek sajnos visszaélések a szentek képeivel, névszerint a szent Dorottya kolostorában, melyek ellen János püspök erőlyes intézkedéseket tett.³⁾ Az ennek folytán a pápánál ellene tett feladások teljesen alaptalanoknak találtattak ugyan,⁴⁾ de kedélyét mégis ér-

¹⁾ Geschichte Schlesiens. Boroszló, 1808. I. köt. 260. l. — Pol id. m. II. köt. 194. l.; — Klose, Documentirte Geschichte und Beschreibung von Breslau. III. köt. 2. r. Boroszló, 1783. 547. sk. II.

²⁾ Dwaj Zygmunci Jagielloni czyli Polska w pierwszój polowie XVI. wieku, I. köt. Varsó, 1859. 38. l.; — Istvánffy Regni Hungariae Historia. Köln, 1724. 37. és 38. l.; — Wagner Analecta Scepusi IV. köt. 30. l.; — Hanke id. m. 366. l.; — Henel id. m. 385. l. — Pol id. m. II. köt. 197. l.; — Klose Darstellung der inneren Verhältnisse der Stadt Breslau. 385. l.

³⁾ Hanke id. m. 366. és 367. ll.

⁴⁾ U. o. 368. l.

zékenyen elkésértették, s vigaszt csak azon helyeslésben talált, melyet intézkedései azon kor legelőkelőbb theologusainál találtak. Tény az, hogy püspökségét minden nevezetes mozgalmától megóvnia sikerült; habár azért számos ellensége is támadt.¹⁾

Hogy igyekezeteit maga I. Maximilián császár is méltatta, az azon kitüntetésből kitetszik, melyben őt az 1515. július 31-ki pénzverési császári privilegium részesítette, oly módon, hogy keresztelő szent János képével, és a következő felirással »Munus Caesaris Maximiliani« pénzt verni jogosított fel.²⁾

Különben a jelzett conjuncturák úgy hozták magukkal, hogy a wittenbergi főiskolával is érintkezésbe jött, hol számos sléziai tanuló volt, s hogy róla irataikban ennek legelőkelőbb tanárai, névszerint Spalatinus György, sőt Luther Márton és Melancton Fülöp is (mint azonnal látni fogjuk) kitünő elismeréssel nyilatkoztak.

Életének utolsó éveit ehhez képest nem voltak gond nélkülök, s különben is gyöngé testalkotása elvégre az idő terhet már nem volt képes elviselni. A halál őt Neissében 1520. augusztus 11-kén érte utól.³⁾

Testvérei Szaniszló püspök és ifjabb János, ki Sléziában a pleszi uradalmat bírta, a boroszlói székesegyház melletti kápolnában, melyet keresztelő szent János tiszteletére ő építtetett fel, ezen felirással állítottak fel neki siremlökét: »Joanni Thursoni Vratislaviensi Episcopo et Provinciae Silesiae aliquamdiu Praefecto, Principi optimo, religione et pie-

¹⁾ Heyne id. m. III. köt. 727. l.

²⁾ I. Maximilián császár eziránti privilegiumának kelte: »Datum in opido Insprugg die ultima mensis Augusti a. D. 1515., Regnorum Romanorum 30. Hungarie 26.« (Sommersberg Silesiacarum Rerum Scriptores. I. köt. Lipsze, 1720. 799. l. s. utána Wagner Analecta Scepusi I. köt. 158. l.). S ehhez képest mindazok tévednek, kik azt állítják, hogy Thurzó János püspök ezen privilegiumot már 1505. nyerte volna. Deudek Gotfrid Silesia Numismaticája. Jauer 1711. 197. l. után, u. o. Hanke, De Silesiae alienigenis eruditio 365. l.; — Klose id. m. 385. l.; — Heyne id. m. 725. l.).

³⁾ Hanke, De Silesiae alienigenis eruditio 368. l.; — Heyne id. m. 728. l.

tate in Deum, justitia in omnes, singulari doctrina ipsi exquisita, et doctorum, quos magna gratia et liberalitate prosequabatur, unico patrono, Stanislaus Thurso Olomucensis Episcopus, et Joannes Thurso Plesnae Dominus, fratres fratri carissimo ex testamento moesti P. P.*

Ugyanazon kapornában még a következő felírás is található:

»Hoc Turso tibi Pontifex sacellum
Janus condidit, Agnifer Beate,
In quo post obitum est situs. Meretur
Si coelum pietasque et alma virtus;
Si Musae innocuae, et peracta vita;
Si fecisse bonis benigna; tecum
Celsi nunc sacer incola ille Olympi
Coeli perfruitur bonis beati.«

»Obiit Nissae MDXXI. XI. Augusti, aetatis LVI. G.
Logau S. F. 1537.«

Ezen kívül Logau György emlékét még két más sírfelírással tartotta fenn:

1. Thurzonis cineres Magni, et mortalia membra
Iste habet, et sacri Principis ossa locus;
Pro meritis superum sedes, caelumque beatum
Mens habet, immenso vivit in orbe decus.
2. Hic situs est Thurzo Magnus, quis caetera nescit?
Hunc volui ut scires, et venerere locum.¹⁾

S ez alkalommal említendő még, hogy testvéröcscsének Thurzó Elek országbírónak végintézkedése szerint, János boroszlói püspöknek kőbe vésett czímere, atyjuk idősebb Jánosnak síremlékére a löcsei főtemplomban volt alkalmaztatva.²⁾

¹⁾ Hanke, id. m. 369. l.; — Wagner Analecta Scepusii IV. köt. 75. l.

²⁾ Ezen végintézkedésnek szavai a következők: »Volo etiam, ut genitori meo in ecclesia Leucoviensi lapis honestus stb. statuatur, cum insignibus familiae meae stb. cum omnibus illorum illius, videlicet Joannis Episcopi Wratislaviensis, Stanislai Episcopi Olomucensis, Georgii olim Comitis Zoliensis et Camerarum Crenniciensium, et meo, quos ille generavit; et hoc quoad decentius fieri poterit, peragatur.«

Ezek után említés nélkül nem hagyhatom azt sem, hogy noha püspöki erényei és tiszta vallásos lelkülete általában magasztaltatnak, s hogy a nép halálát mint a szegények és elhagyottaknak atyja kimúltát siratta: mégis voltak rosszakarói is, kik halála után őt, katolikus püspök létére, kriptolutheranizmussal vádolták.

S erre a következő körülmény adott alkalmat:

A boroszlói káptalannak egy Schlepner Domokos nevű kanonoka volt, ki Wittembergában a hittant tanulta, s kit tiszta erkölcsisége és szorgalmas tanulmányainál fogva Thurzó János különösen szeretett és ajánlott a wittenbergi tanároknak. Ez, midőn pártfogójának veszélyes betegségéről értesült, vigasztalására Boroszlóba sietett; s ez által a püspökhöz 1520. július 20-ka alatt Luther egy levelet is intézett, mely mindazáltal közbe jött halála miatt kezéhez már nem juthatott. S ugyanaz volt sorsa Melanchton egy 1520. augusztus 1-jén hozzá intézett levelének is. A már gyakran kiadott két levél,¹⁾ mivel Thurzó iránt őszinte elismerést és tiszteletet fejezett ki, szolgált indokul a fennebbi vádhoz. Ezen vád azonban mások által, egyéb számos okon kívül, főleg annál fogva is bizonyítottatott teljesen alaptalannak, mivel akkor még sem Luther, sem Melanchton nem lépett volt ki a katolika egyházból.²⁾ S ez a félreismert tényállásról, az általában elfogadott nézet.

A Thurzó János iránt az említett két levélben foglalt elismerést egyébiránt, mint különösen érdekes és figyelemre méltó jellemzését, nemcsak evangelikus, hanem katolikus tudósok is szokták idézni. Luther a levélben többi közt azt mondja: »Quamquam ego, Reverendissime Praesul, rationem meae parvitatatis habens, ut ad omnes alios Magnates, ita ad Tuam Magnitudinem praecipue timidus scribo: animum tamen erexit Venerabilis Dominicus Schleuper Reverendissimae

¹⁾ Seckendorf Vit Lajos: Ausführliche Historie des Lutherthums; kiadta Frick Illés. Lipcse, 1714. 597. sk. ll. — Fibiger Mih. József: Das in Schlesien gewaltthätig eingerissene Lutherthum. Boroszló, 1713. 19. sk. ll.; — s úgy szintén pedig Melanchton és Luther munkáinak gyűjteményeiben.

²⁾ Luther még 1520. október havában egy igazoló iratot terjesztett fel a pápához.

Tuae Paternitati addictissimus stb. Ego sane fateor et me nonnihil, imo multum cum Reverendissima Paternitate Tua aegrescere, quod Ecclesiae Dei compatior; cui, prohdolor, raro dentur, qualem Tuam Paternitatem Reverendissimam dedit Episcopum; quum nunquam magis eguerit talibus« stb. S midőn baláláról értesült, november 13-ka alatt Spalatin Györgyhöz így ír: »Episcopus Wratislaviensis obiit, omnium Episcoporum huius saeculi optimus.« S hasonló ehhez Melanchtonnak nyilatkozata is, midőn ezeket írja: »Hoc quidquid est litterarum scribo, ac Reverendissimae Paternitati Tuae simul mea studia, et hunc animum laudibus tuis impense faventem addico. Quis enim non faveat? Qui unus nobis, quod sciam, ecquidem in Germania Episcopi paradigma absolvisti auctoritate, litteris ac pietate. Qui si haberet Christiana Respublica decem tui similes Symphradmones, non dubitarem renasci aliquando Christum.«

Látjuk ebből, hogy Thurzó János boroszlói püspök érdemeire nézve a kezdő reformatió főemberei is csak viszbangoztatják az akkori katolikus értelmiség azon általános közvéleményét, melyet mások, s névszerint Erasmus Rotterodamus a testvére halála után, Thurzó Szaniszló olmützi püspökhöz Bázelből 1521. novemberhóban intézett vigasztaló levelében színtoly határozottan fejez ki, azt mondván, hogy »hisce temporibus non omnes Episcopi sunt qui mitras gerunt«, s hogy annál inkább »mihi fuit acerbior eius viri mors; quod tantum ornamentum Ecclesiae mors praematura terris eripuisse.«¹⁾

A mi álláspontunkból pedig Thurzó János boroszlói püspök emlékének még azért is különös elismeréssel tartozunk, mert a Mátyás király halála utáni időben ő Sléziában a magyar érdekeket, a szónak legnemesebb értelmében képviselte.

¹⁾ Erasmi Rotterodami Opera Lugduni Batavorum fol. III. köt. 1703. 668. ll.

3. Thurzó Szaniszló,

olmützi püspök.

Thurzó Szaniszló János boroszlói püspöknek testvére-öcsese volt, s valamint ez, úgy ő is ifjusága éveit a komoly tudományoknak szentelte, és az egyházi pályára adta magát.

1485. mint immatriculált tanulót a krakkói egyetemen találjuk¹⁾; azután pedig az olmützi püspöki megyére lett papnak felszentelve; s itt már 1497. volt egyike a legtekintélyesebb kanonokoknak.

Ez időben történt, hogy az olmützi püspöki szék megüresedvén, a káptalanbeliek nagyobb része Hassensteini Lobkovitz Bobuszlót kívánta püspöknek, ki nek ügyét a római szék-nél III. Frigyes császár, II. Ulászló magyar és cseh király, s gróf Lichtenstein Ulrik tridenti püspök pártfogolták különös ajánlással.²⁾ Rómában mindazáltal, hol VIII. Incezőnek halála után VI. Sándor lett pápa, ez ajánlás nem igen vétetett szívesen, mert Sándor pápa ez ajánlottat vissza utasította, s nővére utáni saját unokaöcsesét Borgia Jánost nevezte ki olmützi püspöknek, habár ez már Mons Regalis érseke volt, s azon kívül Olasz- és Spanyolországokban is bírt már több püspökséget.³⁾ Ezen kinevezés Ulászló királynál és az olmützi káptalannál egyaránt nagy ellenzéssel találkozott; a káptalan — mintán átlátta, hogy jogai érvényesítésére nézve levelezés útján sikerhez jutni nem igen lehet — e végre saját kebeléből Thurzó Szaniszlót küldte Rómába, ki több évi ott tartózkodása után az ügyet elvégre oda vitte, hogy Borgia János az olmützi püspökségről önként lemondott, és hogy a püspökválasztási jog a káptalannak visszaadatott. S így lett azután Thurzó Szaniszló most már egyhangulag olmützi püspöknek választva.⁴⁾

¹⁾ Zeissberg Henrik: Das älteste Matrikelbuch der Universität Krakau. Innsbruck, 1872. 63. l.

²⁾ Augustinus Olomucensis (Kesenbrot), Episcoporum Olomucensium series, kiad. jegyzetekkel Richter Ferenc. Olmütz, 1851. 174. l.

³⁾ »Praedictus Papa (VI. Sándor) ex sorore nepotem Joannem Borgiaum, Montis Regalis Archiepiscopum, qui plures iam Ecclesias in Hispania et Italia possidebat, etiam Olomucensi praefecit.« U. o.

⁴⁾ »Visum est Capitulo, se rectius facturum, si non iam litteris,

Thurzó Szaniszló 43 éves egyházi kormányzása alatt oly fontos intézkedéseket léptetett életbe, s oly üdvös befolyást gyakorolt püspöksége ügyeire, hogy az olmtúzi püspökök közt a legnevezetesebbeknek egyike lett.

Mindjárt kezdetben 1498. május 3-kán Wischauban megyei zsinatot tartván, ez alkalommal 33 határozat hozott, melyekben kevesbé a politikai események terén, mint inkább egyházkormányzási gondossága által tünt fel.¹⁾

Alig jutott püspökségének birtokához, máris 60,000 arannyal váltott vissza számos elzálogosított püspöki és káptalani jószágot, s ezekhez a Welehradi monostortól saját pénzén vett poleschowitzi szőlőt és tizedet is csatolta.²⁾

Ez időre vonatkozólag különösen felemlítendő, hogy Morvaország nem kevesbé mint Csehország belső békessége a hussiták és picardok vallásos-socialisticus mozgalmai által nagy mérvben zavarva lévén,³⁾ a felbontott közrend visszaállítása végett a pápa és az országos kormány részéről erélyes intézkedések tétettek, melyek a püspök közreműködését is szükségessé tették.

Már 1499. a klosterneuburgi prépost és Henrik domokosrendi szerzetes, kik a német birodalomban mint egyházi inquisitorok működtek, a pápától utasítást vettek, hogy mű-

quibus hucusque nihil profecerat, sed misso Romam oratore rem ageret. Delectus ad hoc munus fuit Stanislaus Turzo, ex nobili ditissimaque Hungariae familia, qui multis excultus erat litteris tam sacris quam profanis in aula Mathiae quondam Regis. Hic ergo Romam profectus, per aliquot annos tantum industriae, diligentiae, laboris, quin et numerorum impendit, ut cedente tandem Joanne Borgia pristinum electionis jus Capitulo fuerit restitutum. (Id. m. 176. l.) »Ut primum nuntius de resignatione Episcopatus Olomucensis facta a Joanne Borgia, atque de restituto Capitulo Olomucensi jure electionis Roma advenit; Canonici omisso Bohuslao Lobkovitzio (cuius electionem Papa resciderat) concordibus suffragiis Stanislaum ob rem ex animi sententia gestam elegerunt, qui adhuc Romae existens a Summo Pontifice confirmatus est.« (Id. m. 178. l.)

¹⁾ Id. m. 178. l.

²⁾ Id. m. 184. és 188. ll.

³⁾ Ezekre nézve lásd Massaro Ferencz velencei követtség titkárnak 1523. október 5-ki jelentését a Signoriához. Történelmi Tár. XXV. köt. 281. sk. ll.

ködésöket különösen Morvaországra is kiterjeszszék, s Thurzó Szaniszlónak meghagyatott, hogy eljárásukat támogassa.¹⁾ Ez által ennek munkássága csaknem kizárólag az akkori vallásos mozgalmak terére vonatván, melyek itteni feladatommal csak kevesebbé függnek össze; elég legyen röviden kiemelni, hogy Thurzó Szaniszló ez alkalommal vallásos buzgóságának, de egyszersmind eszélyének és méltányos lelkületének is bizonyosságát adta. Mert noha egyrésztől 1500. a brünni országgyűlésen a picardok ellen nagy erélylyel föllépett, hol száműzetésök is kimondatott,²⁾ s noha Faber János, ki ellenök és az anabaptisták ellen mint missionarius működött, hozzá ezen szavakat intézte: »Si tui similes Germaniae omnes, ut denique multos Episcopos haberet; profecto aut nunquam scelerata Lutheranorum factio extitisset, aut exorta non tantopere invaluisset;«³⁾ másrésztől mégis egész pályája azt mutatja, hogy Thurzó Szaniszló előkelő állásának hivatását más értelemben is tökéletesen felfogta; s hogy egyházi kormányzásában is, korának viszonyait tekintve, szintoly magas szellemi színvonalat foglalt el, mint politikai és társadalmi téren, hol vele a legkülönbözőbb irányokban, de mindenütt kitünő jellemének megfelelő módon találkozunk.

Általán véve azon kor igen gazdag volt nevezetes fejleményekben,⁴⁾ s Szaniszlónk ezeknek jelentőségét fölismervén, mindent elkövetett, hogy mint főpap és főúr, mint országos dignitarius, s a tudományok és művészetek lelkes barátja és pártfogója, körében mindenütt a becsületességet és a szellemi erőt uralomra emelje.

¹⁾ Richter jegyzete Augustinus Olomucensishoz. id. m. 180. l.

²⁾ Id. m. 181. l.

³⁾ Sermones aliquot salubres Doctoris Joannis Fabri adversus nepharios et impios Anabaptistas habiti apud Moravos in Conventu Znoimensi mense Aprilii anno Domini MDXXVIII. Bécs. A nyomtatvány Thurzó Szaniszlónak van ajánlva. A fentebbi szavak a szerzőnek ajánló levelében foglaltatnak.

⁴⁾ »Nicht oft hat das Menschengeschlecht ein Zeitalter solcher Fülle von Kraft und reichhaltiger Entfaltung erblickt, wie jenes von Stanislaus Thurzó.« D'Elvert Keresztély: Die gelehrten Gesellschaften in Mähren und Oesterreichisch-Schlesien. (Schriften der historisch-statistischen Section der Mährisch-Schlesischen Gesellschaft des Ackerbaues, der Natur- und Landeskunde, V. füzet. Brünn, 1853. 108. l.)

Alatta készült 1501. az olmützi káptalannak statutuma, melynél fogva minden kanonokban a felsőbb tudományos képesítettség szükségesnek kimondatott, s melyet mind II. Ulászló király, mind II. Gyula pápa megerősítettek. E szerint Olmützben csak olyanok nyerhetnek kanonokságot, kik doctori vagy magisteri rangot bírnak.

Ezzel összhangzásban vannak Thurzónak számos más, egyházi dolgokban tett intézkedései, melyeknek az 1534—1540. évektől egy becses gyűjteménye még az olmützi érseknek kremsiri levéltárában őriztetik.¹⁾ Ugyanott találhatók egy »Liber erectionum et fundationum altarium ab anno 1482. usque ad annum 1552«, mely az általa vagy alatta tett nagy számú egyházi alapítványokról tanúskodik.²⁾

Ezek mellett különös figyelmet érdemel az olmützi megyei zsinatok határozatainak gyűjteménye is, mely a Szaniszló püspök alatt 1538. május 3-án tartott zsinatot veszi kiindulási pontul.³⁾

Jogtudományi tekintetben érdekesek hűbéri curiájának rendezése, a püspökség alattvalói számára kiadott rendeletei, s általában a püspöki ügyek tárgyalását szabályozó rendtartása.

Tudva van ugyanis, hogy az olmützi püspökök és érsek kezdettől fogva Morvaországban nagyszámu és igen terjedelmes hűbéri javaknak voltak főurai, melyek ezen püspöki és később érseki székek tekintélyét minden időben különösen emelték. Ezen feudumokra nézve a XV. században nagy zavar támadt; s Thurzó Szaniszlónak egyik kitűnő érdeme, hogy ő ismét kellő rendet állapított meg. Ide tartozik: a) a hűbéri adományozásokat tárgyzó rendes könyvvitel;⁴⁾ — b) a hűbéri törvénykezési ügyek tárgyalására vonatkozó határozmányai és intézkedései;⁵⁾ — c) egy particuláris hűbéri jog az olmützi

¹⁾ Dudík Beda, Bibliothek und Archiv im fürsterbischoflichen Schlosse zu Kremsier. Bécs, 1870. 72. l.

²⁾ U. o. 96. l.

³⁾ U. o. 101. l.

⁴⁾ Register sodu manskeho (Thurzo Szaniszlónak czimerével és püspöki jelvényeivel díszített kézirati Codex 1—17. ll.), s egy másik diplomarium, mely ezen püspöknek számos 1515—1540-ki ilyenmő adományait tartalmazza. U. o. 123. és 124. ll.

⁵⁾ U. o. 114. és 117. ll.

püspöki feudumok számára, melyet ő készíttetett;¹⁾ — d) a nevezetesebb feudalis döntvények gyűjtése, melyek az ő rendeltére különös regesta-könyvekbe (quaternio-k) irattak össze.²⁾

A püspöksége alattvalóiról való gondoskodásáról tanúskodik az érseki levéltárban található »Copiarium privilegiorum quorundam a Stanislao Turzone Episcopo Olomucensi Priboriensibus datum, nec non aliorum ad bona episcopalia spectantium diplomatum.« E szerint Freiberg (Pribor) 1540., Holeschau 1538., Chirlice 1540., és Keles 1524. általa több, részben igen nevezetes kedvezményekben részesítettek.³⁾

Végre említendő még, hogy Thurzó Szaniszló az olmützi püspökök közt az első volt, ki nem csak az általa és tisztjei által elintézendő ügyek rendes kezeléséről gondoskodott, hanem azoknak beérkezéséről, illetőleg elküldéséről jegyzőkönyvet is készíttetett, és különös irattárba való elhelyezésüket is rendelte el.⁴⁾

Tudományos érdemeiről alább fogok szólni; s így történetéből csak a következő adatokat szabadjon még különösen fölemlitenem.

1506. január 21-én — mint fentebb láttuk — testvérbátyját Jánost, borszlói püspöknek felszentelte.

1507. májushóban bátyjával együtt atyját látogatta meg Budán, s ez alkalommal ő is az atyai végrendeletet helyeslőleg irta alá.⁵⁾

¹⁾ A munka czíme: »Práva Manská;« szerzője pedig Olivecky János, ki azt Thurzó Szaniszló meghagyásából 1526. készítette, úgy hogy 1538. a püspök költségén kinyomatott. Tartalmának rövid foglalóját l. Dudíknál id. m. 33. és 107. ll.

²⁾ Dudík id. m. 34. és 117. ll.

³⁾ U. o. 72. és 92. ll.

⁴⁾ »Die Olmützer Bischöfe haben seit Stanislaus Thurzó, also seit 1534. die löbliche Gewohnheit angenommen, alle abgeschickten und eingelaufenen Schriftstücke, welcher Art immer, nach Materien geordnet, in eigens dazu verzeichnete Bücher durch ihre Kanzlei eintragen und copiren zu lassen, um über den ziemlich ausgedehnten Geschäftsgang stets in Evidenz zu bleiben« stb. Dudík id. m. 71. l.

⁵⁾ »Ego Stanislaus Dei gratia Episcopus Olomucensis hoc testamentum parentis mei charissimi approbo, ratum et gratum habeo, et absque aliqua tergiversatione servare volo, neque quovis quaesito colore unquam impugnabo; quin ymo defendere illud curabo pro virili contra

kelőbb férfiaival folytonos levelezésben állt, s egyes levelei, melyeket ismerünk (leveleinek nagyobb gyűjteményét nem bírnak) azon álláspontonról is tanuskodnak, melyet szemben korának fontosabb iránylataival elfoglalt. Vallásos tekintetben mindvégig buzgó katolikus volt, politikai tekintetben pedig magát a Habsburgi ház hívének vallván, ennek érdekeit minden alkalommal támogatni és előmozdítani igyekezett.¹⁾

Általán véve azt lehet mondani, hogy — főleg kulturai tekintetben — Thurzó Szaniszlónak Morvaország történetében epochalis jelentősége volt. Meghalt 1540. ápril hó 16-kán Ol-

¹⁾ Például említem fel Bévay Ferenczhez intézett leveleit, melyeknek néhány a mélt. báró Bévay családnak styavniczkai levéltárában őriztetik. E levelek 1530-ból valók, s azon kor eseményeiről is tesznek említést. Névszerint a török veszélyre vonatkoznak Thurzó Szaniszló e szavai: »Utinam ante menses tres missus fuisset iustus quispiam exercitus in Pannoniam, qui tota hac aestate ab omnibus sitienter et avida expectabatur; nunquam contigisset haec foeda miserandaque calamitas, et tot millium hominum et animarum perditio. Certe horret animus noster, dum resordamur tantae crudelitatis, nec a lacrimis sinit nos abstinere stb. (Kremzír 1530. október 4-én); — és: »Terruit nos haud mediocriter fama nimis horrenda de novo adventu Turcarum. Ainut nonnulli exploratores affirmantes, Hymbray Bassam cum quadraginta millibus peditum, quos ipsi fanizaros appellant, atque cum ingenti equitatu Budam applicuisse, et plures traiecitisse Danubium, atque recta proficisci Tirnaviam, ut illam expugnent et occupent; tandem etiam Moraviam invasurus. Quapropter hortamur Dominationem Vestram, dignetur significare et nos certiores facere, an ita sit nec ne? et ex Germania an advenerint aliqui novi milites, sintve processari ad capiendum Strigonium et Budam? Cuperemus praeterea intelligere, quo pacto succedat Dominationis Vestrae subditis et servitoribus in arce Sclabyna, et domino Paulo in arce Kassa?« stb. (U. o. október 11.) — Zápolyai János iránti indulatát ekkép fejezi ki: »Nimia impietas est in Jano isto Wayvoda. Utinam nunquam natus fuisset ad effundendum Christianum sanguinem, et ad contaminandam suam propriam patriam, quam vita propria, si probus esset, redimere potius deberet. Sed dabit haud dubie innocentis sanguinis dignas poenas« stb. (október 4-én); — és hat héttel később: »Litterae vestrae die quarto decimo huius mensis datae ex castris Budensibus fuerunt admodum nobis gratissimae; longe tamen acceptiores fuissent, si in illo uno saltu et venatione, benignissimo Deo connivente, duae illae ferae, Wayda Janus videlicet et Gryttí, una cum Budensi civitate et arce, captae hucusque fuissent feliciter« stb. (u. o. november 11-én) — Főreményét V. Károly császárhoz helyezi, azt mondván: »Ita nobis certissime persuademus, Caesaream Maiestatem non abituram ex his provinciis, nec redituram in Hyspanias,

műtzben, hol a székesegyház mellett a sz. Cyrill és Method tiszteletére szentelt kápolnában a következő felírás tartotta fenn emléket:

»Stanislaus Thurso Episcopus Olouensis obdormivit in Domino; hic post somnum tumulatus requiescit.

Qui sub hoc saxo positus? viator,
Scire si gestis! Brevibus monebo:
Pontifex Turso, pius ac benignus,
Caetera nosti.«

Azon kívül köbe vésett czimere — testvére Thurzó Elek országbirónak végintézkedéséhez képest — atyjuknak sirmemlékére a lőcsei főtemplomban alkalmaztatott.¹⁾

nisi prius hoc nobile et inclitum Regnum pactatum et tranquillum atque securum ab his tyrannis fratri suo carissimo, hoc est Principi et Regi nostro consignet, et per manus (ut aiunt) restituat, felicissimisque auspiciis inaugurat« stb. (u. o. július 7-én); — továbbá: »Gratissimae nobis erant novitates, Florentiam se dedidisse Imperatori. Utinam tandem omnium Christianorum Principum concordia animo converterentur haec, et alia arma omnia in hos crudelissimos et immanes hostes nostros« stb. (u. o. október 4-én.)

¹⁾ Nem érdeknélküli a hagyatékáról, mindjárt halála után (ápril 20.) készült leltár, melynek egy hiteles másolata a magyar országos levéltár kamarai osztályában találtatik. T. i.:

Inventarium factum de rebus et bonis post obitum Reverendissimi domini Stanislai olim Dei gratia Episcopi Olomucensis in domo Archidiaconali Ecclesiae Olomucensis, ubi defunctus est, relictis, per Magnificos et Egregios viros dominos Georgium Thurzonem nepotem eiusdem domini Episcopi defuncti, et doctorem Joannem Dubravium Archidiaconum Ecclesiae Olomucensis testamentarios dicti domini Episcopi, in praesentia venerabilis viri domini Johannis Kaliwoda Canonici Ecclesiae Olomucensis, et honorabilium dominorum Martini Vicarii Honoris, et Sebastiani Baer Vicarii senioris eiusdem Ecclesiae Olomucensis, Generosi Domini domini Steffani Bruntolsky de Fraidental et Wrba, et nobilium virorum dominorum Johannis Lossowsky de Sfumwald, Johannis Brynuk, et Johannis Karlinsky de Karbino testium ad hoc vocatorum et rogatorum, me Steffano Ortulani Notario Publico scribente:

Item praefati domini testamentarii, una mecum Notario Publico et testibus, aperta camera praefatae domus Archidiaconalis clausa et sigillata, in eam ingressi, infrascriptae res in ea repertae sunt. Item primo in una cista vnum guturnium cum pelvi argentea. Item duo canthari argentei. Item duo turibula argentea. Item duo cisti inaurati argentei cum bullis. Item parvus cantharus inauratus pro aceto, et iterum parvus can-

4. Thurzó Ferencz, nyitrai püspök.

Thurzó Ferencz, Theofilnak fia János utáni unokája, atyjának kora halála után nagybátyja Thurzó Elek országbírónak gyámságára volt bízva; ki kitünő tehetségeit látván, őt Olaszországba küldte, hogy az ottani főiskolákon képezze ki magát a közpályára. Thurzó Elek egyébiránt, kinek figyerméke nem volt, őt később is résztvevő gondjában részesítette; s miután Ferencz az egyházi pályára lépett, leginkább nagybátyja pártfogásának köszönhetette, hogy Podmaniczky István halála után 1534. nyitrai püspöknek neveztetett ki.¹⁾

Thurzó Ferencznek azonban — kitünő személyes képe-

tharus argenteus. Item duodecim disci argentei, et duo disci inaurati. Item salinum inauratum. Item crates paruus argenteus sine operimento inauratus. Item sex sintellae argenteae, et inter illa vna inaurata. Item candelabrium paruum argenteum inauratum. Item decem et novem ceclearia argentea. Item furca maior et minor argenteae. Item ciatus argenteus aenusius. Item in altera cista duodecim pikerii argentei inaurati in una pixide lignea. Item salinum argenteum inauratum. Item ciatus argenteus inauratus sine operimento. Item cantharus argenteus magnus. Item secciatii pikerii cum operimenta inaurati exterius. Item monstrancia argentea pro ecclesia Sancti Mauricii Crensiensis. Item duo episcopi sancti inaurati cum reliquiis. Item due scutellae parvae argenteae forinsecus inauratae. Item iterum duo disci argentei. Item sex scutellae maiores argenteae. Item octo scutellae minores argenteae. Item archa lignea inaurata et lapillis decorata cum reliquiis ad arcem Hugelwald pertinens pro capella, quae in eadem arce aedificari debet. Item aenucia cista oblonga cum vestibus; scilicet una diplois de serico. Item suba de variolis cum harris. Item tunicella cum pellibus harmolinis. Item tunica de samlato brunatici coloris. Item tunicella mardorea. Item suba de tyketo cum pellibus mardorinis. Item vestis de cebellino cum atlasio supraducta. Item tunica nigra de samlato. Item duae nigrae vestes. Facto inventario rerum praedictarum iudex domini testamentarii praescripti protestati sunt publice et solenniter, quod ultra vires praesentis Inventarii nolint alicui quippiam debere. Acta sunt haec anno Domini MDXL. die Martis, vigesima mensis Aprilis, locis quibus supra, praesentibus praescriptis in fronte testibus ad praemissa rogatis et vocatis. Stephanus Ortulani praefatus Olomucensis Notarius Publicus, requisitus in fide propria manu.

¹⁾ 1534. Bécsben »in festo Beatae Catharinae« költ kinevezési okmányát l. a Liber Regiusban.

sítettsége mellett is — nem volt belső hivatása az egyházi pályára; a minnek következése azután az volt, hogy mig nagybátyja Elek élt, — a nem annyira egyéni hajlama, mint családi érdekei által indokolt püspöki állásban megmaradt; de ennek 1544. bekövetkezett halála után élethivatását megváltoztatta.

Hazánk közjogi szervezése úgy hozta magával, hogy a főpapok, mint az első országos rendnek tagjai, minden közviszony kezelésében előkelő részt vettek. Láttuk fennebb, hogy Thurzó Zsigmond, püspöki állásán kívül, vagy talán épen ennek tekintetéből, az ország külügyeinek terén mi nevezetes szerepet vitt, mi fontos tevékenységet fejtett ki. Az ennek halála óta közbejött változások a magyarországi főpapoknak a diplomaciai pályát ugyan nagyon megnehezítették. De az ország belügyei, a közigazgatás, a diétális teendők, a jogszolgáltatás, a pénzügyek kezelése stb. még mindig oly gyakorlati tért tartottak nyitva főpapjaink előtt, melyen a királynak és a hazának hasznos szolgálatokat tévén, saját maguk is a legelőkelőbb országos állásokra emelkedhettek.

Ily tér nyílt meg Thurzó Ferencz előtt; a minthogy ritka pénzügyi képesítettsége, gazdálkodási ügyessége, és hivataloskodási gyakorlati tapintatának folytán csakhamar tekintélyes állást is nyert az akkori bureaucratia terén, s már 1540. a magyar királyi kamarának elnökévé lett.¹⁾ Képessétségének egyébiránt a nyitrai püspökség is hasznát vette, melynek jószágait akkor Enyingi Török Bálint tartotta elfoglalva. Részint személyes összeköttetései és nagybátyjának befolyása, részint körültekintő gondoskodása eredményezték, hogy rövid idő alatt nemcsak a püspökség vagyoni állapotát hozta helyre, hanem hogy gazdaságát is olyannyira emelte, mikép a nyitrai püspökség akkor az ország püspökségei közt a legrendezettebbek egyike lett. Sajnos körülmény csak az volt, hogy hivataloskodási buzgósága nem engedte meg, hogy a püspökség egyházi teendőiben is hasonló erélylyel fáradozhasson; a mire az akkori viszonyok közt különben sem volt nagy hajlama.

¹⁾ Pray György, Specimen Hierarchiae Hungaricae I. köt. Pozsony és Kassa 1776. 371. l.

Nem lehet itt feladatomban, azon homályos és hitelesen még fel nem világosított situationnak mélyebb vizsgálódásába bocsátkozni, mely azt eredményezte, hogy Thurzó Ferencz püspöki állásáról végkép lelépett (a felsőbb rendeket különben sem bírta még), az evangelica vallásra tért, megházasodott, s második neje Zrinyi Katalinnal, a szigetvári hős leányával (első neje Kosztka Borbála volt) Thurzó Györgyöt, a későbbi nagyhirű nádort nemzette.¹⁾

További történetéből különösen azt jegyzem meg, hogy püspöki működése, egészben véve, a nyitrai püspökség érdekeire nem kárt, hanem külsőleg nem kis hasznot is hozott.

Általában pedig élete végeig (meghalt 1579.) nemcsak ura és királya I. Ferdinándnak, valamint utódja Maximilián királynak bizalmát bírta; hanem mindvégig kitűnő méltóságokban is működött, fontos országos ügyekben vett tevékeny részt, s Magyarország legelőkelőbb egyházi nem kevesebbé mint világi férfival bizalmas és barátságos viszonyban állt.²⁾ Névszerint:

A nyitrai püspökség ügyeit nagybátyja Thurzó Eleknek halála után azonnal rendbe hozta. Thurzó Elek ugyanis ekkor a püspökség javainak még tettelegesen birtokában volt; ki 1543. november 29-én (datum in arce nostra Galgocz in vigilia festi Beati Andreae Apostoli,) végintézkedést tévén, többi közt Ferencznek 1000 forintot hagyományozott;³⁾ de a nyitrai püspöki javakra nézve azt rendelte, hogy csak akkor adattassanak át neki, ha a végrendelet érvényét ünnepélyesen elismerte.⁴⁾ Az ennek folytán megkezdett törvénykezési tárgya-

¹⁾ Ez történt 1556. I. Ferdinánd királynak Bécsben márczius 10-én kelt privilegiuma szerint, melyben Thurzó Ferencz még »Episcopus Nitriensis«-nek nevezetik, s »ipso statum suum et ordinem ecclesiasticum, cui nondum initiatus esse dicitur, mutante, et matrimonium contrahente, post suum obitum« neje után leendő fiának (filio ex conjuge procreando) öröksége biztosítottatik. (A Liber Regiusban).

²⁾ Ilyen levelek hangulatára nézve például szolgálhat Verancsics Antalnak Thurzó Ferenczhez 1570. október 26-án intézett levele. (Verancsics munkái XII. köt. 279 l.)

³⁾ »Francisco Thurzó, tametsi ex alienis manibus Episcopatum Nitriensem liberaverim, lego florenos mille.«

⁴⁾ »Quod attinet ad arcem et Episcopatum Nitriensem, volo et sta-

lások azt eredményezték, hogy Ferdinand király Prágában 1544. február 22-én kelt parancsával Thurzó Elek özvegyének, Székely Magdolnának a nyitrai vár és püspöki javak kiadását meghagyta;¹⁾ s hogy ezen asszonyosság és Thurzó Ferencz közt egyezés köttetvén²⁾ — miután Várdai Pál esztergomi érsek és királyi helytartó s a többi királyi tanácsosok is az említett özvegyet biztosították arról, hogy Thurzó Ferencz, ezen várba

tu, ut officiales mei, quemadmodum et iurare eos feci, arcem et bona omnia illius Episcopatus dent ad manus fratris mei Francisci Thurzó; sed non prius, quam ipse quoque per litteras fassionalis det consensum liberae dispositioni meae testamentariae.« (1597-ki perirományokból.)

¹⁾ »Ferdinandus stb. Generosae et Magnificae dominae Magdalenae Zekel de Ormosd, Spectabilis et Magnifici quondam Comitissae Alexii Thwrzonis s. et gr. Non sine gravi animo accepimus, te contra mandatum et voluntatem nostram, neque Episcopatum Nitriensem fidei nostro Reverendo Francisco Thwrzoni restituisse, neque stb. Quamobrem supplicatione fidelium nostrorum Joannis, Francisci et Bernardi Thwrzonum accepta volumus stb. ut ad 21-um diem a die exhibitionis praesentium tibi fiendae computandum arcem et Episcopatum praefatum Nitriensem, relictis in ea victualibus et aliis rebus tam ad conservationem, quam ad defensionem necessariis, praefato Francisco Thwrzoni sine difficultate ulla remittere atque restituere stb. debeas et teneris stb. Datum Praegae die 12. m. Februarii a. D. 1544. stb. (Az eredeti után.)

²⁾ Nos Capitulum Ecclesiae Nitriensis stb. quod Reverendus dominus Franciscus Thwrzo de Bethlenfalva Electus Episcopus dictae Ecclesiae in nostram personaliter veniens praesentiam, ac iuxta continentiam quorundam articulorum inter eundem dominum Franciscum Thwrzo Episcopum ab una, ac Generosam et Magnificam dominam Magdalenam Zekel de Ormosd, Spectabilis et Magnifici domini quondam Comitissae Alexii Thwrzo de dicta Bethlenfalva stb. relictam ab altera partibus in facto restitutionis castris dicti Episcopatus Nitriensis, coram domino Locumtenente et aliis Consiliariis dictae Regiae Maiestatis edictorum, conspectuique nostro oblatorum, matura inter se deliberatione praehabita, sponte et libere confessus est in hunc modum: Et primo idem dominus Franciscus Thwrzo promisit eandem dominam Magdalenam Zekel debita observatione prosequi, ipsique dominae et liberis suis fraterne, amore sincero se prosecuturum. Providebit etiam et cavebit, ne ex arce Nitriensi et eiusdem pertinentiis eidem dominae Magdalenae relictae, et eius bonis quicquam molestiarum et violentiarum per quospiam inferetur; quin potius bona eiusdem dominae, filiarumque dicti quondam domini Comitissae Alexii Thwrzo aequae ac bona Episcopatus et Ecclesiae suae totis viribus tuebitur et defendere studebit. Cavebit insuper, quod dominus Melchior Balassa aut alii violenti per ipsum in dictam arcem Nitriensem non recipiantur, per

Balassa Menyhértet vagy más ellenségeit felvenni nem fogja ¹⁾ — a vár és a javak ennek át is adattak; ki viszont a nyitrai káptalan előtt november 6-án ünnepélyes fassio formájában azt fogadta, hogy nagybátyja végrendeletét beleegyezése által megerősíti, s annak tekintetéből özvegyét és hátrahagyott leányait többé kérdőre vonni nem fogja. ²⁾ Így jutott a nyitrai püspökség ismét javainak birtokába. Thurzó Ferencznek össze-

ques violentiae aut depraedationes exercebantur, unde terrae hinc desolatio et periculum immineret. Promisit etiam idem dominus Franciscus Episcopus, ut bombardas privatas stb. in ipsa arce Nitriensi habitas et relictas, post spacium duorum mensium, si interim idem dominus Episcopus ab eadem domina Magdalena precibus suis consequi non valebit, restituere stb. stb. Datum in festo Beati Georgii martiris a. D. 1544.

¹⁾ »Nos Paulus de Warda Archiepiscopus Ecclesiae Strigoniensis, Primas Hungariae, Legatus Natus, Summus Cancellarius et Locumtenens, ceterisque Consilarii Regiae Maiestatis Posonii constituti, recognoscimus, quod cum Generosa ac Magnifica domina Magdalena, Spectabilis et Magnifici quondam domini Comitis Alexii Thurzó Iudicis Curiae et Locumtenentis Regii relicta, arcem et universa bona Episcopatus Nitriensis iuxta commissionem Maiestatis Regiae, Domini nostri Clementissimi, Reverendo domino Francisco Thurzo Electo Nitriensi reddere et restituere intendat; vereatur tamen, ne idem dominus Franciscus, habita possessione arcis et Episcopatus dominum Melchiorum Balassa affinem suum, vel alios violentos, aut eorum equites, intra arcem Nitriensem reciperet, qui bona ipsius dominae filiarumque suarum, aut ceterorum fidelium Regiae Maiestatis depraedationibus et aliis malorum generibus afficiant. Propterea volentes avertendis huiusmodi malorum, quae contingere possent, incommoditatibus prospicere; habita primum a praefato domino Francisco Thurzo superinde firma et solida assecuratione, praedictam dominam Magdalenam in nostro nomine assecurandam duximus, quod praedictus dominus Franciscus Thurzó oblationes suas, quas praefatae dominae facturus est, firmiter observabit, neque praedictum Melchiorum Balassa, aut ullos alios violentos in arcem Nitriensem ita immittet, ut ex ea fidelium Regiae Maiestatis, aut ipsius dominae filiarumve suarum bona vexare aut diripere et malis afficere possint stb. Datum Posonii feria secunda proxima post dominicam Quasimodo a. D. 1544. (Az eredeti után).

²⁾ »Nos Capitulum Ecclesiae Nitriensis stb. quod Reverendus dominus Franciscus Thurzo de Bethlenfalva Electus Episcopus dictae Ecclesiae Nitriensis stb. (ünnepélyes vallomás formájában kinyilatkoztatja) quomodo ipse testamentariam illam dispositionem, quam Spectabilis et Magnificus quondam Alexius Thurzó de Bethlenfalva stb. fecisse dignoscitur, in omnibus suis punctis, clausulis et articulis in perpetuum ratam, gratam et acceptam habendo, eidem testamentariae dispositioni suam

kötetése a nyitrai püspökséggel pedig 1556. szűnt meg; ¹⁾ úgy, hogy Thurzó Ferencz, midőn testvérével Györgygyel együtt a királytól 1550. Hricho vára és a bicsei uradalom in-scriptióját nyerte ²⁾, még nyitrai püspök volt.

Országos szereplését illetőleg, Thurzó Ferenczcel már 1557. mint királyi tanácsossal és a császár udvari kamarájának elnökével találkozunk. ³⁾

consensum praeuisset benivoluntate pariter et assensum; arce et solo Episcopatu Ecclesiae praedictae Nitriensis per Maiestatem Regiam ad singularem intercessionem dicti domini Comitis Alexii Thurzo ipsi domino Francisco Thurzo collato, cunctorumque proventuum et provenientiarum et pertinentiarum eius utilitatibus contentus esset stb.; ita ut ipse dominus Franciscus Thurzo Generosus et Magnificus dominam Magdalenam Zekel de Ormosd relictam, ac puellas Annam et Elizabeth filias eiusdem quondam domini Comitis Alexii Thurzo, earundemque haeredes universos praetextu antedictorum castrorum stb. contra praemissam testamentariam dispositionem ipsius quondam domini Comitis Alexii Thurzo via facti acquirere vel inquietare nullo unquam tempore valeat atque possit stb. Datum in festo Beati Adalberti Episcopi et martiris a. D. 1544.

¹⁾ Erre vonatkozik I. Ferdinánd királynak 1556. márczius 10-ki privilegiuma, melyre fennebb vonatkoztam. Thurzó Ferencz még 1555. általában valóságos nyitrai püspöknek volt tekintve (Verancsics Antal levelezései, munkái IV. kötetében 26. l.): s úgy látszik, hogy az 1557-ki országgyűlésen is még nyitrai püspöknek czimeztetett (Fraknói Vilmos, Magyar Országgyűlési Emlékek. IV. köt. 83. l.); de ugyanazon 1557. évben Bornemisza Pál erdélyi püspök már mint a nyitrai püspökség gubernaatora is említettik. (Krajesik János, Episcopatus Nitriensis, eiusque Praesulum Memoria. Pozsony, 1835. 328. l.)

²⁾ »Ferdinandus stb. quod etsi nos anno 1550. stb. Magnifico Francisco Thurzo de Bethlenfalva Comiti Arvensi, Consilario nostro ac quondam Georgio Thurzo fratri suo stb. totale castrum Richo et castellum Byche cum oppido similiter Byche vocato in Comitatu Trinchiniensi existentia, constructa et habita stb. per mortem et defectum seminis Magnifici quondam Raphaelis Podmanyczky de Podmanyn stb. inscriptionis titulo pro 12,000 florenis Hungaricis benigne concesserimus stb. (Az 1563-ki megerősítő okmányban a Liber Regius szerint.)

³⁾ Zaller Lipót »Römischer Khayserlicher Maiestet Hofczalmeisteramts Verwalter« 1557. Bécsben deczember 15-kén 4500 forintot nyugtatóványoz, melyeket átvett »von den Wolgebornem Herr Franciscen Turso Freyherr zu Bethlehenstorff Ihrer Khu. Maiestet Ratt vnd President derselben Hofkamer« (Eredetije az országos levéltár kincstári osztályában, hol az 1557—1560. évekből hlynemű Thurzó Ferenczre mint udv. kamarai elnökre hivatkozó nyugtatóványoknak egész sorozata található.) Ő maga ilyen iratokban ekkép czimezi magát: »Ich Franz Turso

Még ugyanazon évben Árva várára és tartozékaira is, Árvavármegye főispányságával együtt, inscriptionalis levelet nyert. ¹⁾ S itt, valamint azon okmányban is, melylyel 1560. Nagy Guthor helységnek inscriptióját nyerte, ²⁾ királyi tanácsosnak és az udvari kamara elnökének czimeztetik.

Freiherr zu Bethlehemsdorf, auf Letua, Rom. Kais. Maiestet Rat und President derselben Hofcamer« stb. Wien den 16. August 1560.

¹⁾ »Nos Ferdinandus stb. quod cum arx nostra Arwa vocata in finibus Regni nostri Hungariae versus Poloniam sita, in Comitatu eiusdem nominis Arwa adiacens, cum suis pertinentiis omnibus apud manus Magniforum Venceslai et Alberti Sedlnyczky de Choltzhez Silesitarum certo quodam titulo pignoris per Maiestatem Nostram inscripta haberetur: fidelis autem noster Magnificus Franciscus Thurzo de Bethlemlfalva Consiliarius noster et Camerae nostrae Aulicae Praefectus de speciali auctoritate et voluntate nostra Regia dictam arcem nostram Arwa cum suis pertinentiis, nec non tormentis bellicis, victualibus stb. numerata et deposita per eum summa 18,338 florenorum Hungar. in moneta ad denariorum 25, pecunia scilicet sua propria, ex manibus dictorum Venceslai et Alberti Sedlnyczky liberaverit et redemerit: tum igitur ex eo, tum etiam consideratis fidelitate ut fidelibus servitiis eiusdem Francisci Thurzo etc., praedictam arcem nostram Arwa, simul cum cunctis oppidis, possessionibus stb. tormentis etiam bellicis maioribus et minoribus stb., ac etiam cum honore dicti Comitatus de Arwa, qui quidem honor Comitatus etiam hactenus ad praedictam arcem nostram Arwa pertinuisse, et per possessores et dominos eiusdem arcis nostrae administratus extitisse dinoscitur, memorato Francisco Thurzo vita sua durante, et post sum obitum filio suo qui ex domina coniuge sua procreatus extiterit, vita quoque eius durante, dedimus, contulimus et inscripsimus stb. Si vero praefatum Franciscum Thurzo absque filii masculini sexus decedere contingeret; concedimus, arbitrioque eius gratiose permittimus, ut idem Franciscus Thurzo dictam arcem cum pertinentiis, cuiuscunque voluerit, tali tamen, qui nobis et Serenissimis liberis nostris fidelis existat, omni eo iure, quod super ea arce et omnibus pertinentiis suis a Nobis praefato modo concessum habet, legare et conferre possit et valeat. Assecrantes stb. Datum Viennae die 6. Decembris a. D. 1557.« (A királynak titkos pecsétje alatt; a Liber Regius szerint.) Árvát adományul csak Thurzó György nádor nyerte, Rudolf királytól 1606.

²⁾ »Caesareo-Regia Maiestas possessionem suam Nagy Guthor vocatam in Comitatu Posoniensi habitam, Magnifico Francisco Thurzo de Bethlemlfalva, Comiti Comitatus Arwensis ac Praefecto Camerae Aulicae, vita sua durante utendam et fruendam concessit; exceptis tamen sylvis, quas Sua Maiestas sibi reservare voluit. Datum Viennae die prima Maii a. d. 1560.« (A Liber Regius szerint.)

1560. és 1561. egyike volt azon királyi biztosoknak, kik a Kassán kitört nyugtalanságok elintézésében fűradoztak; ¹⁾ s úgy szintén 1564. is mint királyi biztos az egri vár ügyében volt kiküldve. ²⁾

Később Thurzó Ferencz még az országos zászlós uraknak egyike, t. i. királyi főudvarmester (Comes Curiae Regiae); majd Magyarországbán a törökök elleni háborúban a hadi élelmézesek legfőbb biztosa (Supremus Commissarius Annonae per Hungariam) is lett. Arról is van tudomásunk, hogy az országgyűlésekben részt vett, ³⁾ s az 1567: 34. és 1569: 42. törvényczikkek szerint főfontosságú országos ügyekben szintén eljárta. Azon kívül birtokát is új meg új javak szerzése által, folyton folyva kiterjesztette.

Thurzó Ferencz tehát országunk azon korú történetében az előkelőbb notabilitások közé sorozandó; s mint ilyent kell őt a többi három Thurzó püspök mellett tisztelettel fölemlitenünk.

III.

Midőn a négy Thurzó püspök kulturatörténeti jelentőségét akarjuk meghatározni, azon hatalmas szellem külső nyilatkozatainak eredményével látjuk magunkat szemben, mely a XIV. században először Olaszország irodalmi, tudományos, művészeti és társadalmi életét termékenyítvén, a XV. század kezdetétől, névszerint a konstanci egyházi zsinattól fogva az alphavasok északi részére is áthatott, s mikor az egész művelődési életet itt is átalakította, Európa kulturai történetében valóságos epochális fordulatot idézett elő. Általános néven a renaissance szellemének neveztetik, mely egyrészt a középkort fejezte be; de másrészt az ó-kor maradványainak tanulmányozásából indult ki, s hatotta át az irodalmi, a művészeti és a társadalmi életet olyképp, hogy minden irányban új korszakot nyitott meg, melynek költészeti, szobrászati, festészeti, építészeti és általános irodalmi számos művét még ma is magasztaljuk és tanulmányozzuk. Ezen

¹⁾ Verancsics Antal munkái VIII. köt. 222. 303. 313. II.

²⁾ U. o. V. köt. 335. I.

³⁾ P. o. Fraknói Vilmos, Magyar Országgyűlési Emlékek IV. köt. 521. I.; V. köt. 280. I. stb.

szellem a XV. század kulturai fejlettségének lett megalapítója, s szülte névszerint az irodalom terén a munkásságnak azon irányát, melyet humanismusként szokás nevezni.

Hazánkban a humanismus a kulturai élet újalakításának kezdettől fogva fontos tényezője volt; s valamint a renaissance szellemének első jelenségeivel nálunk már az Anjouk korában találkozunk; úgy a humanismus Zsigmond uralkodása óta mindinkább nagyobb és nagyobb tért nyert.

Nem lehet itt feladatomban kulturai történetünk ezen nevezetes részét bővebben fejtegetni. Azonban szabadjon röviden megjegyezmem, hogy a XIV. század Olaszországban is tulajképp csak keletkezési kora volt a humanismusként, melynek teljes felvirágzása a XV. században következett be. Amabban az irodalmi újalakulás három ragyogó csillaga: Dante Alighieri, Petrarca és Boccaccio mintegy előkészítették az utat, melyen azután egy Luigi Marsigli, egy Coluccio di Piero de Salutati és mások, különösen Florenczben, Velenczében, Siénában, Genuában stb. az új irányt következetesen és részletesen kifejlesztették. Azon szoros összefüggés, melyben Mária sici-liai királyné, V. István magyar király leányának idejétől fogva Dante, Petrarca és Boccaccio az Anjouk nápolyi udvarával voltak, s melynek számos emléke fennmarad,¹⁾ Lajos magyar királynak élénk részvéte Olaszország közügyeiben, mely alkalmat szolgáltatott arra, hogy Petrarca 1354. némi ideig a magyar udvarnál is tartózkodott,²⁾ s hogy az olasz hatalmaságok, és ezek közt különösen Florencz, melynek főkancellárja Salutati volt, a magyar királylyal folytonos terjedelmes levelezésben álltak,³⁾ és több más jelenségek világosan bizonyítják, hogy Olaszországnak akkori szellemi mozgalma Magyar-

¹⁾ Heeren A. H. L. Geschichte des Studiums der griechischen und römischen Litteratur. I. köt. (Göttinga 1797.) 255. sk. II.; II. köt. (u. o. 1801.) 109. sk. II. — Burckhardt Jakob, die Cultur der Renaissance in Italien. Lipce, 1869. 159. l. — Geiger Lajos, Petrarka 1874. 144. sk. II. — Landau Mark, Giovanni Boccaccio. Stuttgart, 1877. 8. sk. II.

²⁾ Ezen tényt Mirese János velencei kutatásai constatálták.

³⁾ Wenzel Gusztáv: Magyar anjoukori diplomaciai Emlékek. II. és III. kötetek (Budapest, 1875. és 1876.) ezen levelezésnek számos példáját tartalmazzák.

országra hatás nélkül nem maradhatott. De midőn a XV. században az Olaszországban felvirágzott humanismus a többi Európára már nagyobb dimenziók szerint áthatott, és a konstanci zsinatból kisugárzott termékenyítő ereje mindenütt a szellemi élet átalakítására döntő befolyását gyakorolni kezdte, Magyarhon az európai országok közt az elsőnek egyike volt, hol fogékony talajra talált. Vergerio Péter Pál, a görög Chrysoloras híres tanítványa, Konstanczban Zsigmond hajlamát megnyerte, számára lefordítá latin nyelvre Arrhianost, a királylyal Magyarországra jött, hol haláláig maradt.¹⁾ S midőn egyrészt Zsigmond az új irodalmi lendület iránti előszeretetét több alkalommal tanúsította, s Olaszországban Beccadeli és Cambiatare homlokait a költészeti babérkoszorúval koronázta; másrészt hazánk főpapjai, egy Széchy Dénes, egy Zrednai Vitéz János, mint a humanismus lelkes pártolói feltűnnek, míg számos magyar ifjak Olaszország főiskoláin híres humanista tanárok oktatását keresik.²⁾

S itt kiválólag Janus Pannoniust, azon kor legjelesebb költőjét kell fölemlitenem, »patrium qui primus ad Istrum duxit laurigeras ex Helicone Deas«, ki után hazánkban már egész sorozatára találunk a humanisticus irodalom notabilitásainak.³⁾ Mátyás király korát nagy szellemi virágzására a renaissance és a humanismus emelték. A humanismus hatását pedig a szellemi életnek még u. n. speciális irányjaiban is észlelhetjük, hol termékenyítő erejét különösen a közélet terén is tanúsította, s a közügyek kezelésében, és a hivatalos irományok correct — lehet mondani — elegans készítésében tükrözött vissza. Mátyás királynak híres 1486-ki törvénye

¹⁾ Voigt György: Die Wiederbelebung des classischen Alterthums, oder das erste Jahrhundert des Humanismus. Berlin 1859. 376. l.

²⁾ Heeren A. H. L., Geschichte des Studiums der griechischen und römischen Litteratur II. köt. 169. sk. II. — Voigt György id. m. 395. sk. II.

³⁾ »Novum non est, apud Hungaros esse praeclara ingenia; quando Janus ille Pannonius tantum laudis meruit in carmine, ut Italia ultro herbam illi porrigat.« Erasmus Rotterodamus 1519. »Lovanií XII. kal. Maias« kelt levele Thurzó János boroszlói püspökhöz (Opus Epistolarum Bazel 1529. 250. l.) V. 5. Pulszky Ferencz közleményét: Bisticci Vespasiano Janus Pannoniusról stb. (Budapesti Szemle VI. 1873. 277. stb. II.)

hasonlólag az új kulturai fejlettségnek egyik eredménye volt; s a humanismus hatásának köszönjük Werbőczy Hármaskönyvét is, ki korának legelőkelőbb tudósaival szoros barátságos viszonyban állt, s olyannyira tudta kitűnő gyakorlati szakképesítettségét előkelő tudományos műveltségével egybekapcsolni, hogy említett, és a hazai jogtudósok által általános elismeréssel, sőt lelkesedéssel fogadott munkájában oly jogkönyvet hagyott hátra, melynek párját semmiféle más nemzet fel nem mutathatja, s melynek jótékony hatását egész jogtudományi irodalmunk tapasztalta.

S ez azon tér, melyen a négy Thurzó püspök kulturatörténeti jelentősége szintén mutatkozik, névszerint kettős értelemben. Egyrésztől ugyanis azt látjuk, hogy a humanisticus irodalomnak voltak előkelő pártfogói; míg másrésztől működésükben is a humanismus irányadó szellemét érvényre emelték.

Hogy itt ismét Thurzó Zsigmonddal, a Mátyás király iskolájában kiképzett diplomatával kezdjem, ki személyiségében azon kor egyik legmíveltebb államférfiának példáját mutatta, — az olasz humanismusnak, virágzása korában, volt növendéke, s egész élete alatt a humanismust és a renaissance-t az irodalom és a művészet körében egyaránt képviselte.

Az irodalom körében mindazáltal ő csak egyes szám volt az irodalmi jelességek azon hosszú sorozatában, mely a XV. század közepétől kezdve Olaszországból kiindulván, közel egy évszázadig illusztrálta hazánk művelődésének multját. Zsigmondunk emléke e tekintetben, barátja Aldo Manuccio nevéhez van kötve, ki »Ciceronis Epistolae familiares« általa készített 1502-ki kiadását neki, ki mint a magyar király követségének egyik tagja, akkor Velenczében mulatott, tiszteletének leghízelgőbb kifejezése mellett ajánlotta.¹⁾ S igen való-

¹⁾ Schück Gyula, Aldus Manutius und seine Zeitgenossen in Italien und Deutschland. Berlin, 1862. 34. l.; — Firmin Didot Ambrus, Aldes Manuce et l'Hellenisme a Venise. Paris, 1875. 207. l. — Aldus Manutius Cicero néhány epistoláját Velenczében újból kiadta 1513., mely kiadását »Philippo Cysalano Morae (Csulai Móró Fülöp) Pannonio Secretario Regis et Oratori Venetiae« ajánlotta. (A két kiadás a legnagyobb

színű, hogy ő is azon tudósokhoz tartozott, kik akkor Academia nevezete alatt Manuccio Aldo fényes irodalmi körét képezték Velenczében.¹⁾

Budán is a tudományos férfiaknak hasonló körére találunk, melynek Hassensteini Lobkovitz Bohuszlav hazájába, Csehországba távozáván, a következő verseket szentelte:

»Cultores Phoebi, castaeque valetae Minervae
Est animus patrios quippe rodire lares.
Corpus abit longe, gelidumque revertit ad Albim,
At mens in vestro est tota sodalitie.
Scilicet in mediis habitare videbar Athenis
Inter Socratici nomina magna chori.
Delectant mores, delectant mellea verba,
Delectat vestri simplicitas animi.
Tales convivas ausim praeponere Serum,
Lidorum, et rubri divitiis pelagi.
Este tamen memores nostri! Sic vester Apollo,
Sic vos Pierides, vestraque Pallas amet.«²⁾

S ugyanczen alkalommal Adelman Bernáthhoz levelet intézvén, többi közt ezeket írja: »Id te cupio scire, inter omnia Pannoniae potissimum hoc mihi placere, quod multos invenio cupidos literarum et omnifariam doctos, quorum colloquio et familiaritate uti in deliciis habeo stb. Vale. Budae Augusti calendis (1501).«³⁾

A művelt és tudós férfiak ezen körével jött érintkezésbe

bibliographicus ritkaságok közé tartozik). Firmin Didot az említett munka 207. lapján az »Epistola dedicatoria ad Episcopum Varadinensem Sigismundum Thurzo tunc oratorem Regis Hungariae ad Rempublicam Venetam«, és a 338. lapon a Móró Fülöpnek szóló ajánló levélnek franczia fordítását közli. Az utóbbiban Aldo — mint fennebb látnuk — hálás kegyelettel emlékszik meg akkor már elhunyt barátjáról, Thurzó Zsigmondról.

¹⁾ Schück id. m. 62. sk. II. Ezen akadémiának 69. sk. II. névszerint felemlített tagjai közt Thurzó Zsigmond nevét ugyan nem találjuk, mert ő mint magyarországi vendég csak rövid ideig tartózkodott Velenczében, de szellemi összeköttetése ezen férfiakkal kétségtelen.

²⁾ Munkái, Poematum et Epistolarum Farrago. Prága, 1570. Epigrammata lib. II. 137. l.

³⁾ U. o. 96. l.

Thurzó Zsigmond is, midőn 1502-től 1506-ig Budán hazánk külügyeit kezelte. S noha államférfői hivatása meg nem engedte, hogy a tudományok és az irodalom terén tüzetesen itt működjék, kétségtelen mégis, hogy valamint Aldo Manuccio, kivel folyton-folyva összeköttetésben maradt, Cícero iránti devotióját magasztalja, s a tudósokhoz való előszeretetről hálával emlékszik meg; ¹⁾ úgy alig szenved kétséget, hogy ezen jelleméhez Budán is híj maradt.

Különben, midőn 1507. Váradra, püspöki székhelyére visszavonult, itt a művészetek iránti hajlamának elismerésre méltó tanujeleit adta. Várad vára ugyanis, mely a mai várnak helyén feküdt, akkor a hazának egyik legelőkelőbb és legszebb helysége volt. A szépségéről híres székesegyház; szent Lászlónak, kinék tetemei itt a köztiszteletnek tárgyai voltak, nagyhírű ércszobra; Zsigmond császár-királynak sír- emléke; s a szobrászat és építészet több más művei, a várnak egykori fényét oly nagyra emelték, hogy arról ma sejtelmünk sincs többé. Thurzó Zsigmond pedig — biztos tudósítás szerint — több szép új épülettel ékesítette még ezen helyet, ²⁾ s alig lehet kétségünk, hogy ő ebben az akkori olasz renaissance stílusát követte, melynek művei tehát Magyarország

¹⁾ Lásd fennebb.

²⁾ Váradról már Ranzanus azt mondja: »Varadinum, oppidum illustre, eiusque basilica, in qua Beati Ladislai sacrum corpus sepultum est. Praesidet ei Ecclesiae Joannes (de Pruis János) stb. qui struebat Varadini arcem inexpugnabilem, cuius ingens murus, turresque et idoneae mansiones satis plane ostendunt magnitudinem animi conditoris. Sacram, cuius est Antistes, aedem ditavit pretiosis tum sacerdotum vestimentis, tum argenteis vasis, libris praeterea magnis, quos vocant graduarios et antiphonarios, omni ex parte adeo mire exornatos, ut magni ac ditissimi alicuius Regis dicata Deo dona possint non immerito iudicari« (Epitome Rerum Hungaricarum ind. II., Schwandtner Scriptores Rerum Hung. közt. II. köt. fol. Bécs, 1746. 333. l.) — és Oláh Miklós: »Civitas Varadinum, sedes Episcopi, ecclesia cathedrali, sepultura Divi Ladislai Regis miraculis clari, et Sigismundi Imperatoris inclita, in qua die noctuque ex eiusdem Caesaris fundatione psalmi Davidici ad eius tumbam, mutatis per vices personis, concinuntur. Arx huius conspicua est, tum statua equestri Divi Ladislai aerea ingentis molis, tum aedium magnificentia, quas Sigismundus Turzo Episcopus, meus olim nutricius, aedificaverat.« (Hungaria lib. I. cap. 16.)

keleti részeinek különös díszei voltak. Mindezek a későbbi mostoha idők áldozatai lettek. S valamint ma a legkeserveesebb hazafiui fájdalom érzetével kénytelenek vagyunk felkiáltani: »Jam seges est, ubi Troja fuit«: úgy ezen pusztulás Thurzó Zsigmond műszeretetének emlékeit is megsemmisítette.¹⁾

Más szempont alá esnek Thurzó János és Thurzó Szaniszló művészeti és irodalmi érdemei.

A művészet terén ugyanis, a hova Sléziában és a két Luuzsiczában csak tekintünk, csaknem mindenütt ma is Korvinus Mátyás korának architectonicus és szobrászati maradványaira találunk még.²⁾ S ez névszerint Boroszlórol áll.³⁾ A dolog természetében feküdt tehát, hogy ezekhez Thurzó János is járult. Számos új épület, mely akkor készült, neki köszönte keletkezését; s ezek közt talán a legnevezetesebb az általa ujonan fölépült püspöki palota volt.⁴⁾ Ezen kívül Javernik mellett híres lett azon lakvár, melyet, a régi Szent-György várát restaurálván, nagy fényvel fölépíttetett, és saját neve után Mons Sancti Joannis vagyis Johannisbergnek neve-

¹⁾ Különben megjegyzendő, hogy Váradon öt király (sz. László, II. István, II. Endre, IV. László és Zsigmond) és két királyné (Beatrix, Róbert Károlynak második neje és I. Mária királyné) temetvék. Azon kívül figyelmet érdemelnek Miskolczy István ref. esperesnek 1609-ből való tudósításai Várad akkori állapotáról (Schedius Lajos, Zeitschrift von und für Ungern, V. köt. Pest, 1804. 84. l.); s a József főherczeg-nádor rendeletére ugyanott 1826-ban történt ásatások, melyek azonban kielégítő eredményhez nem vezettek. — Keresztúry József Alajos szerint a Thurzó Zsigmondtól fölépített püspöki palota volt az, melyet Miskolczy mint Izabella királyné lakását ekkép fölemlít: »Reginae palatium fuit quondam nobile, cuius adhuc laqueare Regium splendorem seferre videtur.« (Compendiaria descriptio stb., II. rész 234. l.)

²⁾ L. Wenzel Gusztáv, Mátyás király egykoru szobra Budissinban; Archaeologiai Közlemények I. köt. Pest, 1859. 239. sk. II.

³⁾ »Von Breslaus rüsserer Gestalt zu R. Wladislaws Zeiten kann man sich eine hinlängliche Idee aus der Abbildung in der Nürnberger Chronik Schädels machen« stb.; — Klose Samu Benjamin, Darstellung der inneren Verhältnisse der Stadt Breslau 1458—1526. Boroszló, 1847. 248. sk. II.

⁴⁾ »Episcopalem aulam Vratislaviensem ligneam in lapideam convertit.« Hanke M., De Silesiae alienigenis eruditus. 368. l.

zett.¹⁾ A képző-művészeteknek szintén bőkezű pártfogója volt; s az általa kitüntetett művészek emlékét gyönyörű munkával azon sírkövében örökítették, melyet halála után testvérei emeltek.²⁾ Ezen műemlékekben mindazáltal nem az olasz, hanem a német renaissance stílusát látjuk kifejtve.

Nem csekélyebb mérvben pártfogolta a tudományokat és az irodalmat is. Még coadjutori korában a Missale Wratislaviensé-t hozta rendbe, és nyomattatta ki fényesen Krakóban. ³⁾ Számos tudóst ő nevelt, vagy emelt nagyobb tökély polczára. Az előbbieket közül például Ursinus Velius Gáspárt említem; ⁴⁾ ki kimívelődését neki köszönte, s azért egész élete alatt hálás tisztelője és dicsőítője is maradt a Thurzó háznak. Egy másik nem kevesebb nevezetes növendéke a szintén sléziai eredetű Wernher György volt, ki — mintán Krakóban tanulmányait végezte volna — 1540. körül az eperjesi tudományos tanintézet igazgatója lett; ⁵⁾ de később I. Ferdinánd szolgálatába lépett, hol Herberstein Zsigmondnak pártfogása által támogatva, a sárosi várkapitányságot s később a kamarai tanácsos tiszti állását nyerte, és kiválólag Felső Magyarországon hasznos szolgálatokat tett. Befolyásos hivataloskodásáról hazánkban Verancsics levelei tanúskodnak; ⁶⁾ valamint azon

¹⁾ »Ex arcis Kaltenstainae dirutae materia priscum Sancti Georgii castrum ad Janernicium restaurabat, eique novum vocabulum imponebat, cum Sancti Joannis Montem appellaret.« Hanke id. m. 318. l. — »Er liess den massiven Bischofshof auf dem Dome zu Breslau, und das Residenzschloss Johannesburg (nach seinem Namen) aus den Ruinen der in den Hussitenkriegen zerstörten Burgen Georgeneck und Kaldonstein aufbauen« (Heyne Joh., Documentirte Geschichte des Bisthums und Hochstifts Breslau III. 729. l.)

²⁾ Lásd fennebb.

³⁾ Missale Wratislaviense impressum Cracoviae XIX. ante kalendas Junii 1505. fol.

⁴⁾ Hanke Márton, De Silesiae indigenis eruditibus, Lipsae 1707. LXXVI. fej. 225. sk. II.

⁵⁾ Programma quo solennia saecularia tertium recurrentia a Collegio Districtuali Eperjesiensi die 5. Julii 1830. celebranda stb. Rector et Professores laudati Collegii perhumaniter annunciant. Pest (1830) 4. l. — V. ö. Fraknói Vilmos értekezését Révai Ferencz nádori helytartó főnök iskoláztatásáról. Pest, 1873.

⁶⁾ Verancsics Antal, Összes Munkái III. köt. Pest 1858. 45. l.

fontos missiója, mely szerint Bornemisza Pál veszprémi püspökkel együtt mint királyi biztos 1552, Erdélyben eljárta.¹⁾ Az 1550. 41. t. cz. őt azon országos bizottság tagjának nevezte ki, mely az ország éjszaki határait ujonan szabályozta. Tudományos irodalmunk történetében is »De admirandis Hungariae aquis« című munkája által (Bécs 1551). nevének maradandó emléket hagyta hátra. Az utóbbiak példájakép Henckel János t emelem ki, kit Thurzó János Lőcséről hívott magához Boroszlóba, a hol azután tulajdonképeni pályáját megkezdte.²⁾

Egyébíránt Thurzó János a magasbra törekvő tudományos vagy irodalmi erőket tanácsos és tettel, de sőt nevezetes pénzösszegekkel, avagy megtisztelő ajándékokkal nemcsak Sléziában, hanem bárhol is a hol csak találkozott, egyaránt segítette. Erről tanúskodnak számos irodalmi művek, melyek részint tiszteletére készültek,³⁾ részint neki ajánlat-

¹⁾ Engel, Geschichte des Ungrischen Reichs und seiner Nebenländer, II. köt. Hala 1798. 17. stb. II.

²⁾ Lásd Henckel János rövid biographiáját Hankenél: De Silesiae alienigenis eruditibus 370. sk. II.; — s kiválólag Fraknói Vilmos értekezését, Henckel János Mária királyné udvari papja (1872. július 6-ki akademiái előadás.)

³⁾ Szabadjon például Velius Gáspárnak Thurzó János tiszteletére készített költeményéből a következő verseket idéznem:

Omne quodcumque est juvenile carmen
Insolens, ohe, Tibi nuncupabo
Thurzo, cui sacros apicata cingit
Insula crines stb.

Thurzo, maiori tua facta chartae
Dia mittentur, sibi quam secundam
Posteris certe metuat sub annis
Smyrna vel Andes stb.

Ipsae et Augusti decus atque honorem
Barbito famam gracili, et sonantis
Auffidi multo numerosus ore
Cantat alumnus. stb.

Thurzo sic vates colis eminentes,
Et beas vultu bene liberali,
Qui soles larga mea munerari
Carmina dextra.

tak ¹⁾ s tanuskodik névszerint Erasmus Rotterodamusnak egy hozzá intézett gyönyörű szép levele, melyre példás szerénységgel felelt. ²⁾

Quippe non nummis inhias, nec auro,
Nec studes gazae nimium repostae;
Sed Tibi nulla peritura saeculo
Nomina quaeris.

Noster iccirco Tibi semper uni
Phoebus arguta studeat Thalia;
Et laborato officiosa versu

Serviat uni.« (Caspari Ursini Velii Poematum libri quinque, Bazel 1522. Sylvarum liber II. carmen 8.)

Vellus azonkívül számos más verssel is ünnepelte jótétét.

Nem csekélyebb érdekekkel bír Logus (Logau) Györgynek Thurzó Jánoshoz intézett »Poeticus Applausus«, mely Pomponius Melanak bécsi 1518-ki kiadásában található.

S úgyszintén a következő két verset is fölemlitendőnek tartom, melyekkel egy egykorú költő, vonatkozással a Thurzó család czimerére (oroszlán és három rózsza), Jánost a vallásujtók ellen buzdította:

»Surge leo, spinaeque rosas defendite vestras,
Quas armis tentat laedere vespa suis.«

¹⁾ Ennek példájául is ugyanazon Vellusnak több költeménye szolgálhat; különösen: »Ad Joannem Thurzonem Antistitem Vratislaviensem«; »de Caesaris et Regum conventu Viennae Casparis Vrsi Velii Epistola«; »Caspars Ursini Velii ad eundem Johannem Episcopum de Erasmo Rotterodamo Epistola.« stb. — Ellenben Augustinus Olo-mucensis munkája »Dialogus in defensionem Poeticas«, mely »Reverendissimo domino Joanni Episcopo Vratislaviensi« van ajánlva, s melyet többen szintén ide számítottak, minthogy Velenczében 1439. nyomtatott, nem Thurzó Jánosnak, ki ekkor még nem volt boroszlói püspök, hanem Roth Jánosnak szól.

²⁾ Erasmusnak levele kelt 1519. »Lovanii 12. kalendas Maias.« s Thurzó János egyik régibb levelérőlezekeket tartalmazza: »Litteras tuas non minus bonae mentis, quam doctrinae, quam eloquentiae, quam humanitatis praeseferentes, plane dignas iudicabam, quae in tui nominis gloriam eferrentur: ni meam gloriam immodice praesindicarent« stb. (Erasmii Rotterodami Opus Epistolarum. Bazel 1529. 256. l.) — Erre Thurzó Jánosnak válasza 1519. »Vratislaviae Kalendis Decembris« a következő: »Tuae litterae, totque tui vigilantissimi iuxta ac sanctissimi labores me tibi obstrictum efficiunt, atque nullo non momento tui ingerunt memoriam stb. Igitur ut amoris et observantiae meae singularis in te studium tibi etiam atque etiam magis fiat cognitum, atque interim ob oculos obversetur Thurzonis tui memoria, munus tibi mitto non magni sane pretii, quatuor inquam horologia, vitris vasculis exigua, pulvisculoque pau-

Látjuk ezekből, hogy noha Thurzó János tudományos műveltségénél fogva előkelő helyet foglal el kortársai közt, tulajdonképi érdemeit a tudományosság terén mégis nem annyira irodalmi munkássága, mint inkább a tudományok, művésze-

latim delabente horas dimetientia; quorum usus, opinor, clepsydrum nostro saeculo aequat. Haec sane crebro observatu atque tractatu te nostri in horas poterunt admonere. Adiunxi praeterea auri puri nativique quatuor particulas sive ramenta e subterraneis specubus, adeoque ex ipsis terrae visceribus in ditione meae Diaeceseos, qualia vides nuper eruta; nempe ut auri vivax vis te immortalitate dignissimum declaret. Ad haec tegmentum sacro tuo capiti, ex murium ponticorum exuviis, quas nostrates sabellinas pelles, etiamnum usurpata voce cognominant. Debebunt equidem haec pelles, dum caput hoc tuum et grata mollicie demulcebunt, et fovebunt caloris temperie, meum in te amorem aut testari aut comprobare. Ego adeo haec tibi mitto, non quia te, qui Regum et potentissimorum Principum muneribus exornaris quotidie, similibus longeque praestantioribus carere arbitror; sed ut amoris mei et propensissimae observantiae studium tibi fiat compertius« stb. (Ugyanott 495. l.) — Erasmusnak 1520. »Lovanii pridie kalendas Septembris« kelt levele ennek folytán így szól: »Cur ita visum est superis, ut tanto intervallo distinguant montes et flumina, quos tanta copulat charitas animorum? stb. Quam ardentem virtutis amorem spirant illae tuae litterae, quantum sitim eruditionis Christianae? Ad haec quantum candoris, quantum modestiae praeseferunt? Quis credat haec a tanto Praesule, a tanto Principe scribi? Jam ut in tuis munusculis etiam nonnihil philosophi; gratulor tuae ditioni, e cuius venis aurum tam elegans ac purum eruitur; sed tu beatior, qui e Divinorum voluminum longe felicioribus venis tam avide scrutaris aurum Evangelicae sapientiae, quo locuples gregem tuae fidei concreditum, velut opulentus quispiam paterfamilias e divite thesauro proferens nova ac vetera; multum dissidens ab Episcopis plerisque, qui pulcherrimam functionis suae partem in sordidos quosdam relegant nec probatos, nec exploratos; quam ad id muneris neminem oporteat admitti, nisi quem eruditio Christiana, quem morum integritas, quem rerum usus ac prudentia non vulgaris commendat. Duobus horologiis inscriptum erat »Festina lente«; atque hanc quidem inscriptionem audit pulvisculus ille per minutissimum foramen lente defluens haec me scribente; sed magna celeritate vita nostra avolat, et advolat mors nihilo segnius etiamsi non defluat harenula. In altero superne inscriptum erat »Festina lente«, et inversum horologium ostendebat mortis imaginem, quae utinam tibi, mi Turzo, lente veniat, digno profecto, qui sis immortalis, non tantum longaevus; nisi haec esset fortunae invidia, ut si quid extiterit in rebus eximium, id quam occyssime tollat e medio. Quod omen abs te velim quam longissime abesse; quem et ex tuis litteris, et ex aliorum praedicatione tam multis ac raris animi

tek és irodalmi férfiak iránti előszeretete, és azon legnemesebb indulatu pártfogása által szerezte magának, melyben előkelő társadalmi állásának és nagy vagyonának folytán a tudósokat és művészeket részesítette. S azért benne kevesebbé a tudóst, mint a maecenást magasztalva találjuk; azok pedig, kik őt mint írók ünnepelni akarják, levelezésén kívül alig képesek néhány egyházkormányzati hivatalos intézkedéseinél és iratainál (az 1505. boroszlói missale, az 1509-ki boroszlói megyei zsinat határozmányai stb.) egyébre hivatkozni.¹⁾

Úgy látszik tehát, hogy Thurzó János tudományos tekintélyének bizonyítására helyesebben főlemlithetjük II. Ulászló király 1505. Budán kelt július 20-ki rendeletét, melylyel Boroszlóban egy tudományos egyetem felállítását elrendelte;²⁾ oly módon, hogy ennek főkancellárja az akkori boroszlói püspök Roth János, alkancellárja pedig Thurzó János legyen.³⁾

S ez alkalommal ki kell még emelnem, hogy Thurzó János, nevezetes vagyona mellett is, a tudományok iránti nemes hajlamának és bőkezűségének csaknem áldozata lett. Mert midőn meghalt, nemcsak örökség nem maradt utána,

dotibus praeditum esse video, ut generis claritudo, ut opes, ut pontificia dignitas minima portio sit tuorum ornamentorum. Pileum non poterit mihi esse usui, nisi domi. Nam et magnificentius est, quam ut conveniat homini tenui; nisi forte et hic erras, ut putes Erasmum esse aliquid, et alienius a more huius regionis. Olim, iuxta proverbium, bonos viros decebant omnia; nunc non nisi potentes omnia decent. Tamen servabitur; et in hoc potissimum, ut Thurzonis memoriam mihi refricet. Aureum numisma multos exercuit; aliis coniectantibus, esse tres Noë filios ex arca revertentes, et ex altera parte columbam olivae ramum deferentem; aliis duces duos qui medium captum ducerent, et aquilam lauri ramum in coronam deflexum gestantem. Subscriptionem nullus adhuc legere potuit, neque Graecus, neque Latinus, neque Hebraeus. Video, quam sim ingratus; qui pro tot donariis, proque epistola tam eleganti, tam amica, praeter frigidum epistolium nihil rependam. Sed alias dabitur occasio stb. (U. o 498. l.)

¹⁾ Hanke, De Silesiae alienigenis eruditio 369. l.

²⁾ Az eredeti okmány, melyet a király »sigilli nostri maioris, quo tanquam Rex Hungariae et Bohemiae utimur, appensione« erősítve kiadott, őriztetik Boroszló város levéltárában.

³⁾ Klose S. B., Darstellung der inneren Verhältnisse der Stadt Breslau 318. l.

hanem testvérének ifj. Jánosnak tekintélyes összeggel adósa is volt.¹⁾

Jellemét Hanke következőleg írja le: »Mitis, hilaris, hospitalis, plures voluntariis beneficiis propensos, quam necessariis exprobrationibus alienos sibi faciebat. Vir doctissimus doctissimis aetate sua viris admirabilem in modum oblectabu-

¹⁾ Ez iránti adóselevelének Neysse város hatósága által 1520. »am Mittwoch vor Nativitatis Marie« készült hiteles átirata található az országos levéltár kamarai osztályában. T. i.

»Jesus Christus Maria.«

»Wir Joannes Turzo von Gotes Gnaden Bischoff czu Breszlaw bekennen und thuen künde vor menniglich myt diesem vnserm offem briue, das vns der Edele Wolgeborene Herr Hans Thurzo, freier auf Volan, Stayne etc. vnser freyntlicher lieber bruder gelihen, vorgestreckt vnd ausgezahlt loth aus bruderlicher liebe tausentfunfhunderth gutter, wochtiger vngrischer gulden am golde czw vnser vnd vnser Stiftes anlegender nottdorft. Solche Summa wir globen vnde vorhesen bey vnsern woren vnd farstlichen worten gemeltem hern Bruder widerumb redlich vnd zu danke, an allen eyntzug vnd widerrede ezalen vnd vngenguen vonn dato disz brieff obar zwe Jor als man schreiben werth 1522. Wo wir abir ausz wallen Gotis des Almechtigen ynn dieser czeyth todis halben vorschiden, vnd solche bezalung nicht thven hetten; zo entreumen wir vnd anzegen czw solcher volkomlicher bezalung obgnauter Summa vnserm hern Bruder dise angeczegete kleynet am golde, silber vnd kleynethen, wie hernoch folget. Als nemlich czwi silberne vogulte giszkanen vnd czwe becken; item firezehen obergulte schaln, acht vorgulte becher, zwelf silberne mittelmesig schusseln am rande vorgult; item drei guldene Creuczlein mit edelsteyn geczireth, eyne gulden ketten mit einem jachantsteyn, sex guldene rynch, zwene saffir, zwene turkesz, vnd eyne smarag, vnd eyne rubyen. Auch dorneben eyne roth atlasz klet, auch eyne brawnesz, bede mit gutten ezobeln gefuttert; vnd eyne roth atlasz schawbe (suba) myt hermelin wuderczogen. Solche vorczehente kleynet wollen wir vnd czwlossen hemytte vnd yn krafft disz brieff, vnd volkomlichen entreumen czw czwegen vnser Bruder her Hans als mit seynem eygen propper gutte frey czu thion vnd czu lossen, von vnserm Capitel czw Breszlaw, freytschaftenn, negsten, vnd andern vnsern vnterthonen ganz vnuorhynderth. Des czu mehr sicherbeyth vnd geczewung zolches vnser freyen willens haben wir disen brieff mit eygener handt freywillig vnd wolbedocht mit gutem vorgehaptten rote geschriben, vnd vnser angeborn secret ynsigel dorann gedrucketh. In beywesen des Erwidrigen Doctoris Michaelis Jode vnser Arczts, vnd des Namhaftigen Henrich Schyndel heptman auf Volaw, vnser rethe; vnd Merten

tur; etiam cum ad Episcopale solium euectus honore supra multos emineret« stb. ¹⁾

Thurzó Szaniszló az olmützi püspök — katolikus vallásos buzgósága mellett — a tudományok és művészetek iránti előszeretetére nézve hasonlított bátyjához Jánoshoz, s a művészek, tudósok és íróknak szintén egyik legünnepelebb maecenása volt.

Erasmus Rotterodamussal folytonos levelezésben állt, s ennek levelei halhatatlanná teszik Thurzó Szaniszló emlékét. ²⁾

Fynken wnsers kemmeres, getrawenliben, diser sachen geczewg. Datum Nise am tag Purificationis Marie 1520.

Zolche obenverzechent
kleynt vnd war sol her
Hans wnser Bruder pey vn-
serum Arczt Doctor Mychell
haben vnd finden treulich
vnd vngeuerlich.

(L. S.)

Joannes Thurzo Episcopus
Wratislaviensis qui supra
manu propria scripsit.

¹⁾ Hanke, De Silesiae alienigenis eruditis 368. l.

²⁾ A híres két férfiúnak kölcsönösen váltott levelei részben Erasmus Rotterodamus munkái közt kiadvák (Erasmii Rotterodami Opera III. köt. Lugduni Batavorum 1703.) Kiemelem azokat, melyekben Thurzó János boroszlói püspökről megemlékeznek. P. o. Erasmusnak 1520-ki vizsgáló levele, melyről már fennebb szóltam. Szaniszlónak 1522. ápril 10-ki levele Erasmushoz: »Non possum non confiteri, mi dilectissime, Erasme, incredibili me cumulari tum voluptate, tum gaudio, quoties in mentem venit, venit autem saepissime, tuae erga me eximiae charitatis beneficium, in quo tam benigne te exhibes, ut me in eundem sinum tuum dulcissimum recipias, quo germanum meum Episcopum Wratislaviensem morte mihi nimis matura ereptum sancte et amanter complexus fueras stb. Nam quid nobis carius evenire potuit, quam ut me ille magnus saeculo nostro Erasmus, ille adeo Erasmus omnium disciplinarum linguae utriusque sine ulla exceptione facile princeps, in amorem suum volens at libens admiserit stb. Jam dudum certe ego Erasmum quasi numen quoddam coelitus nobis missum colo, observo, admiror; et quoquo proficiscor, comitem semper ad latus habeo, ut cuius doctissimis pariter et sanctissimis lucubrationibus non doctior solum, sed etiam quotidie melior fio stb.« — És viszont Szaniszlónak Erasmus Bazelből még 1525. február 8-án: »Scio, quantum debeam incomparabili viro fratri tuo Thurzoni quondam Praesuli Wratislaviensi, qui me tam procul semotum et splendidis xeniis et amantissimis litteris ad amicitiam provocavit. Ab hoc aere alieno non liberat mors creditoris. Memoriae persolvendum, quod ipsi persolvere non licuit. Successisti in germani locum

Egyéb számos védencei és barátjai közé tartoztak szintén többi közt Ursinus Velius Gáspár,¹⁾ Schlechta János, II.

stb.« — Említésre méltó, hogy Erasmus munkáját: Enarratio Psalmi XXXIII. »Dixi custodiam vias meas« — »Reverendissimo Praesuli eidemque Illustrissimo Principi domino Stanislao Turzoni Episcopo Olomutzensi« ajánlotta.

¹⁾ Midőn Thurzó Szaniszló Velius Erasmusnak 1521. ajánlotta, ez azon év november 22-kén ezeket válaszolta: »Munusculum Tuae Celsitudinis (Velius) exhibet, atque adeo sic modis omnibus commendat, ut mihi non minus fuerit gratum, quam si longe maioris fuisset pretii. Ipse Velius mihi factus est longe charior quam ante fuerat, ex degustatis ingenii monumentis, ob incredibilem morum comitatem stb.« Későbbi leveleiben is Velius ismételve dicséri.

Magát Velius illetőleg, ez számos versében Thurzó Szaniszlóhoz való tiszteletét fejezi ki. P. o.

»Ad Reverendissimum dominum Stanislauum Thurzonem
Episcopum Olomucensem.«

»Thurzo Pontificum decus bonorum,
Gentis, Thurzo, Tuae perenne sidus,
Aevi gloria, Thurzo, magna nostri stb.
Seu nos Moeonio incitatur oestro,
Heroo et libet intonare cantu,
Seu nos Cellimachi aemulamur umbram,
Aut Flacci varium melos clemus,
Aut tales imitamur adstruentes
Docti carmine syllabas Catulli.
Venisti mera saeculi voluptas,
Nostrae praesidium ac decus Thaliae,
Maecenas hominum optime optimorum.
Ut coelum eripit omne saeva nautis
Tempestas, et inaestuans procella,
Qui ludibria murmurantis Austri
Huc illuc rapiuntur inquieti;
Cum sors sydus amicum et expetitur
Spondet exoriens die salutem
Strato caerulea per quietam ponto,
Optato potiuntur inde coelo:
Sic curis agitati et insalubri
Aestu sollicitudinum malarum;
Nunc, nunc exoriens graveis procellas
Vultus mite tui serenat astrum,
Tempestatem abigit periculosam,
Solem restituit voluptuosum.
O sidus! modo Castori gemello

Ulászló királynak híres titkára,¹⁾ Augustinus Olomucensis vagyis Kesebrot²⁾; Dubravius János az ismeretes cseh történetíró.³⁾ stb. De különösen érdekes viszonya Hutteni

Jugendum, et cui Castoris gemellus
Cedat, quod modo lucida sub aethra
Nautis irradiet laborosis,
Votis omnibus omnium expetendum.« (Naenia).

»De oppido Cremsyrto Moraviae ductu Reverendissimi domini
Episcopi Olomucensis instaurato.«

»Nobile Cremsyrium, sed tantum nobile sancto
Praeside, quem vocitat terra Morava patrem;
Quantum Roma suo terris praelata Quirino,
Et quantum Augusto debuit aucta suo:
Tantum Pontifici debes urbs excita Thurzo,
Urbis qui faciem nunc tibi restituit.
Surgis et hoc, non vana loquor, par auspice magnis
Urbibus in coelum moenia laeta feres.«

¹⁾ Például emlitem ennek 1522. pridie kalendas Maii Thurzó Szaniszlóhoz intézett levelét: »Scripsi, pater Reverendissime, ante annos viginti, cum adhuc in Pannonia apud Serenissimum quondam Principem Vladislum Hungariae Bohemiaeque Regem munus Secretarii obirem, dialogum quemdam, cui Microcosmi nomen indidi, in quo de utraque hominis parte agitur, hoc est corporis et animae« stb., e munkát folytonos tanulmányok által tökélyesbítvén, most Thurzó Szaniszlónak ajánlja, kinek sok oldalt dícséretében többi közt ezeket mondja: »Imprimis, quod antiquam generis claritatem ac Pontificiam dignitatem multiplici, varia ac recondita doctrina, eruditionem vero miro vitae et morum candore decorasti; unde facile cognosci datur, plus te splendore virtutum tuarum dignitati Pontificiae ornamenti attulisse, illamque illustrasse, quam ab illa acceperis« stb. (Bohuslai Lobkowitz ab Hassenstein, Farrago Poematum. Nova Epistolarum appendix. Prága 1570.)

²⁾ Augustinus Olomucensis főképp az ő buzdításának folytán írta munkáját »Catalogus Episcoporum Olomucensium«; melynek »ad Reverendissimum patrem ac dominum Stanislum Olomucensis Ecclesiae Pontificem, Augustinum Decretorum Doctor, ejusdemque ac Brunensis Ecclesiarum Praepositus et Secretarius Regius« intézett ajánló levele kelt »ex Buda VII. nonas Decembris (1510)«; — Thurzó Szaniszlónak válasza pedig, mely »Reverendo ac excellentissimo Juris Pontificii Doctori, domino Augustino Olomucensis et Brunnensis Ecclesiarum Praeposito, ac Regio Supremo Secretario« szól. Kelt »Olomuici XI. Januarii«. A munkának első kiadása Bécsben jelent meg 1511.

³⁾ Dubravius János következőleg jellemzi Thurzó Szaniszlót: »Ornatus cunctis dotibus Pontifice dignis, in quantum ornari capit humana vita pastoris casti, sobrii, pii, atque ea simplicitate simplicis, quam

Ulrikhoz is, kit 1511. — midőn Wittenbergából Bécsbe utazott — kalandos pályáján Olmützben vendégszeretettel fogadott és nevezetesen segített.¹⁾

S itt egy újabb nagyérdemű morva tudós szóljon még helyettem, t. i. d'Elvert Keresztély: »Mit demselben — mond ez Thurzó Szaniszlóról — beginnt das Morgenlicht der humanistischen Ausbildung in Mähren. Durch den Geist, welchen dieser Bischof an seiner Kirche schuf, glänzte bald eine Reihe wichtiger Männer rings um seinen, dadurch so schön geschmückten Sitz. Er stand mit dem berühmtem Erasmus

cum prudentia Dominus miscuit, inquit: Estote simplices sicut columbae, et prudentes sicut serpentes. Merito itaque non solum apud domesticos fidei, sed etiam apud eos, qui extra domum Dei in speluncis versantur, ob vitae innocentiam gratiosus fuit.« Historiae Boemicae liber XXXII. Bazel, 1575. 300. l. — Ugyanő Martianus Foelix Capella munkáját »De nuptiis Mercurii et Philologiae« jegyzetekkel kiadván (Impressum Viennae per Hieronimum Vioreman II, Maii 1516.), azt »Stanislao Thursoni Dei gratia Episcopo Olomucensi« ajánlotta, az ehhez 1515. intézett ajánló levelében a fölött fejezi ki sajnálkozását, hogy már 6 évig a püspöknek szolgálatában van, anélkül, hogy ez iránti tiszteletét mindeddig méltó módon tanúsította volna. Thurzó »Cremsyrri die XVII. Maii MDXVI.« viszont azt válaszolja: hogy neki hálával tartozik, mert »Tuo beneficio, tua opera et studio, ac pene horariis officiis tuis, omnes propemodum historiarum scriptores, et plures alios Latinos et Classicos auctores diligenter perlegi.«

¹⁾ Erről körülményesen szól Vadianus (Watt) Joakim, Colliminius (Tannstetter) Györgyhöz 1512. január 12. intézett Epistolájában (nyomatva Hutteni-nek munkáiban, kiad. Münch Ernő I. köt. Berlin, 1821. 112. l.). Az érdekes találkozást Hutteninek legújabb életirója, Strausz Dávid Frigyes következőleg beszéli el: »Nachdem er (Hutten) in Februar noch zu Wittenberg sein Gedicht von der Verskunst vollendet hatte, erblickten wir ihn im Sommer desselben Jahres (1511.) auf der Landstrasse durch Böhmen und Mähren nach Wien. Und zwar im kläglichen Aufzuge und in der äussersten Dürftigkeit stb. Ganz so elend übrigens ging es dem Wanderer nur bis Olmütz in Mähren. Hier wurde er durch den gelehrten Propst Augustin bei dem trefflichen Bischof Stanislus Thurzó eingeführt. Dieser, gleich seinem Bruder Johann, dem Bischof von Breslau, ein Verehrer des Erasmus, und Förderer der auflebenden Wissenschaften, nahm den irrenden Ritter des Humanismus gastfreundlich in seinem Palaste auf, und beschenkte ihn beim Abschiede mit einem Pferde nebst Reisegeld, das bis Wien vorhielt; wozu der Propst einen goldenen Ring mit einem kostbaren Edelsteine fügte.« (Ulrich von Hutten, 2. kiad. Lipsee, 1871. 59. l.)

von Rotterdam, welcher auch sein Lobredner ward, in innigem Verkehre. Fast alle klassischen Werke sind voll eines, für den Bischof höchst schmeichelhaften Lobes, und seine Residenz ward bald ein weit und breit genannter Mittelpunkt der Gelehrsamkeit und der geschichtlichen Muse. Nicht nur das Dom-Kapitel, sondern auch die Landeshauptstadt Olmütz zählten in ihrer Mitte eine nicht geringe Zahl gelehrter und allseitig gebildeter Männer.* D'Elvert azután hosszú sorozatát közli és ismerteti azon férfiaknak, kik akkor — nagyobára Thurzó Szaniszló által lelkesítve, buzdítva és segítve, vagy legalább vele barátságos összeköttetésben — Morvországban a tudományok és művészetek terén tündököltek, s a humanismus fénykorát alkották.

S ezért ne méltóztassék túlzásnak venni, ha Thurzó Szaniszló leveleinek, melyek Kremsierben az érseki levéltárban,¹⁾ de néhány hazai levéltárainkban is találhatóak (p. o. több ilyen, melyek Révay Ferencznek szólnak, láttam a báró Révay családnak styavniczkai levéltárában) valódi kulturatörténeti jelentőséget tulajdonítok; úgy hogy tüzetes gyűjtésük és közzétételük kétségtelen tudományos érdek volna.

A negyedik Thurzó, kiről itt szólok, t. i. Thurzó Ferencz, nem áll ugyan oly fényes színben előttünk, mint a többi három Thurzó püspök; kortársai azonban nevezetes műveltségéről szintén tanúskodnak. Csakhogy Olaszországból visszatérve a hazába, az ország akkori zavarai közt, s különben is inkább gyakorlati hajlamai mellett, administratív munkássága közben, rövid idő alatt a szellemi ruganyosság azon erejét elvesztette, mely amazokat a művelődési történet terén oly nevezetessékké, oly híresekké tette. Róla csak akkor fogunk kellőleg méltányló ítéletet hozhatni, ha majd Magyarország XVI. századi államigazgatási történelme alaposan és részletesen át lesz tanulmányozva.

* * *

¹⁾ Dudík Beda, Bibliothek und Archiv im fürsterzbischoflichen Schlosse zu Kremsier. Bécs, 1870, 72. l.

S ezekkel mai előadásomat befejezem.

A négy Thurzó püspökben előkelő történeti notabilitásokkal, s oly férfiakkal ismerkedtünk meg, kik, a legválságosabb viszonyok alatt, a Mátyás király uralkodása és a későbbi idő közti összeköttetést a szellemi élet terén közvetítették. S a négy férfiú érdemeit a történeti múzsa akkép méltatja, hogy Zsigmondot mint előkelő diplomatát, Jánost és Szaniszlót mint koruknak két kitűnő és nagyírú főpappját, kik egyszermind a tudomány, művészet és irodalom terén is nagy emléket hagytak maguk után; Ferenczet pedig, mint nevezetes administratív kapacitást; s mind a négyet mint előkelő műveltségű férfiút, mint Magyarország akkori főúri rendének mindannyi kulturatörténeti díszét magasztalja. Különösen reájok vonatkoznak Ursinus Veliusnak e szép versei:

— — *Dum caeruleus Germanica Rhenus
Arva pererrabit fluviorum maximus; undas
Ister ad Euxini dum volvet inhospita Ponti
Littora, Thurzonum stabit decus.*

(Sylvium II. 3.)